

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ
І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ**

ІНСТИТУТ ЛІСОВОГО І САДОВО-ПАРКОВОГО ГОСПОДАРСТВА

ДОПУСКАЄТЬСЯ ДО ЗАХИСТУ
Завідувач кафедри лісівництва

_____ **Наталія ПУЗРІНА**
(підпис)
«_____» _____ 20__ р.

БАКАЛАВРСЬКА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

**на тему: Аналіз сучасного стану мисливського господарства в
Корюківському надлісництві філії «Північний лісовий офіс» ДП
«Ліси України»**

Спеціальність _____ **205 «Лісове господарство»**

Гарант освітньої програми

канд. с.-г. наук, доцент

(підпис)

Наталія ПУЗРІНА

Керівник бакалаврської кваліфікаційної роботи

канд. б. наук, доцент

(підпис)

Віталій СМАГОЛЬ

Виконав

(підпис)

Даниїл ЗАЯЦЬ

КИЇВ – 2026

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ І
ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ**

Навчально-науковий інститут лісового і садово-паркового господарства

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри лісівництва

д. с.-г. н., доц. Пузріна Н.В

«___» _____ 2025 р.

ЗАВДАННЯ

**до виконання бакалаврської кваліфікаційної роботи студенту
Зайцю Даниїлу Романовичу**

Спеціальність

205 «Лісове господарство»

Тема випускної бакалаврської роботи: «Аналіз сучасного стану мисливського господарства в Корюківському надлісництві філії «Північний лісовий офіс» ДП «Ліси України»»

Затверджена наказом ректора НУБіП України від 21.11.2025 року № 2856 «С»

Термін подання завершеної роботи на кафедру 01.06.2026 року

Вихідні дані до бакалаврської кваліфікаційної роботи: Проект організації та розвитку мисливського господарства державного підприємства „Корюківське лісове господарство„ Чернігівської області.

Перелік завдань, які потрібно виконати:

1. Провести огляд літератури.
2. Навести характеристику підприємства.
3. Оцінити сучасний стан мисливської фауни та угідь.
4. Проаналізувати стан біотехнії та ветеринарно-санітарних заходів.
5. Дослідити пропускну спроможність мисливського господарства.
6. Навести огляд правил техніки безпеки під час полювання

Дата видачі завдання: 23.06.2025 року

Керівник бакалаврської кваліфікаційної роботи

Віталій СМАГОЛЬ

Завдання прийняв до виконання

Даниїл ЗАЯЦЬ

ЗМІСТ

РЕФЕРАТ	4
ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. ОГЛЯД ЛІТЕРАТУРИ	7
1.1 Мисливське господарство: поняття, сутність, основні функції	7
1.3 Методика оцінки мисливських угідь та чисельності	8
1.4 Біотехнічні та ветеринарно-санітарні заходи	9
1.5 Пропускна спроможність та раціональне використання	10
РОЗДІЛ 2. ХАРАКТЕРИСТИКА МИСЛИВСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА	12
2.1. Місцезнаходження і загальна площа мисливського господарства	12
2.2. Лісорослинна зона, клімат та лісомисливське районування	13
2.3. Рельєф та ґрунти	14
2.4. Гідрографія та гідрологічні умови	14
2.5. Характеристика лісового фонду	15
2.6. Характеристика мисливських угідь	16
РОЗДІЛ 3. СУЧАСНИЙ СТАН МИСЛИВСЬКОЇ ФАУНИ ТА МИСЛИВСЬКИХ УГІДЬ	18
3.1. Загальна структура мисливських угідь	18
3.2. Видовий склад та чисельність мисливських тварин	19
3.3. Бонітування мисливських угідь для основних видів	31
РОЗДІЛ 4. АНАЛІЗ БІОТЕХНІЧНИХ ТА ВЕТЕРИНАРНО-САНІТАРНИХ ЗАХОДІВ.....	36
4.1. Види та обсяги біотехнічних заходів	36
4.2. Визначення необхідної кількості кормів та біотехнічних споруд	40
4.3 Створення кормових та захисних ремізів	41
4.4 Ветеринарно-санітарні та профілактичні заходи	41
РОЗДІЛ 5. АНАЛІЗ ЕКСПЛУАТАЦІЙНИХ ЗАХОДІВ ТА РОЗВИТОК МИСЛИВСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА	45
5.1 Розрахунок річного приросту поголів'я мисливських тварин	45
5.2. Пропускна спроможність мисливського господарства	47
5.3. Охорона мисливських угідь	49
РОЗДІЛ 6. ПРАВИЛА ТЕХНІКИ БЕЗПЕКИ ПІД ЧАС ПОЛЮВАННЯ	51
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ	55
СПИСОК ЛІТЕРАТУРНИХ ДЖЕРЕЛ.....	56
ДОДАТКИ	59

РЕФЕРАТ

Бакалаврська кваліфікаційна робота складається з 61 сторінок друкованого тексту, що включає у собі великий зміст у якому розглядається шість розділів.

Насамперед – це вступ, частина яка містить у собі інформацію загальну по бакалаврській роботі, п'ять розділів, загальний висновок, пропозиції щодо мисливського господарства та список використаних джерел у якому налічується 31 найменувань.

Мета дослідження – проаналізувати сучасний стан ведення мисливського господарства в Корюківському надлісництві філії «Північний лісовий офіс» ДП «Ліси України».

У розділі №1, що називається «Огляд літератури » розглянуто ведення мисливського господарства, сутність галузі, її основні функції, методика оцінки мисливських угідь та чисельності тварин, а також біотехнічні, ветеринарно-санітарні заходи та пропускна спроможність.

У розділі №2, що називається «Характеристика мисливського господарства», описується коротка характеристика даного підприємства, а саме дані про місцезнаходження загальну площу господарства природно кліматичні умови, рельєф лісовий фонд ґрунти, інші угіддя та економічна складова.

У розділі №3 під назвою «Сучасний стан мисливської фауни та мисливських угідь», є опис про склад фауни господарства, чисельність тварин, основних видів тварин та бонітування угідь.

У розділі №4 під назвою «Аналіз ведення біотехнічних та ветеринарно-санітарних заходів », іде дослідження шляхів оптимізації та ведення біотехнічної діяльності.

У розділі №5 який називається «Аналіз експлуатаційних заходів та розвиток мисливського господарства». Оглядаються діяльності самого господарства і його розвитку.

У розділі №6 який називається «Правила техніки безпеки під час полювання », наведено чіткі вимоги до кожного учасника полювання.

ВСТУП

Ліси відіграють надзвичайно важливу роль як один із ключових компонентів природи і водночас як джерело цінних ресурсів, необхідних для економічного розвитку. Разом з тим, вони є природним середовищем існування мисливської фауни, що вимагає збалансованого підходу до ведення як лісового, так і мисливського господарства. Знаходження оптимального балансу між збереженням екологічної стійкості лісових екосистем і раціональним використанням їхніх ресурсів стало основою сталого розвитку, що є критично важливим для України.

На сучасному етапі розвитку лісової галузі, зокрема в умовах реформування ДП «Ліси України», питання раціонального використання біологічних ресурсів набуває особливої ваги. Пошук компромісу між економічною ефективністю лісозаготівель та збереженням біорізноманіття стає ключовим завданням для всіх регіонів.

Антропогенний тиск на природні комплекси протягом тривалого часу призводить до трансформації середовища існування диких тварин. Скорочення площ лісів, урбанізація та інтенсифікація сільського господарства порушують екологічну рівновагу, що вимагає впровадження науково обґрунтованих біотехнічних заходів. Світовий досвід свідчить, що регульоване мисливське господарство може виступати ефективним інструментом охорони природи, забезпечуючи відтворення популяцій та контроль їх чисельності.

Мисливська фауна є невід'ємною складовою лісового біоценозу, проте, без належного управління, популяції тварин можуть як деградувати, так і завдавати шкоди лісовому господарству. Хоча, й Деякі види демонструють високу здатність до адаптації та змінених умов, зберігаючи стабільність, тоді як інші є надзвичайно вразливими до людського втручання, що спричиняє нестабільність, а подекуди й критичне скорочення їх чисельності.

Тому організація мисливського господарства має базуватися на принципах невиснажливого використання ресурсів.

Мисливські господарства виконують ряд важливих завдань, спрямованих на збереження та раціональне використання мисливських ресурсів. До основних функцій мисливсько-господарської діяльності належать такі пункти:

Охорона та відтворення фауни: Забезпечення виконання завдань з охорони, використання і відтворення мисливських тварин, а також збереження та поліпшення стану мисливських угідь. Включно створення сприятливих умов для природного відтворення тварин та підтримання їх оптимальної чисельності для забезпечення екологічної рівноваги та господарської ефективності.

Облік та моніторинг: Організація та проведення обліку чисельності мисливської фауни, ведення моніторингу стану популяцій та участь у веденні державного кадастру мисливських тварин.

Регулювання чисельності: Здійснення заходів з регулювання чисельності хижих та шкідливих для мисливського господарства тварин, а також проведення селекційного та діагностичного відстрілу з метою запобігання епізоотіям.

Організаційно-господарська діяльність: Визначення оптимальних розмірів використання ресурсів (лімітів та норм), укладання договорів з користувачами угідь та контроль за їх виконанням.

Контроль та нагляд: забезпечення дотримання правил полювання та боротьби з браконьєрством.

У даній кваліфікаційній роботі здійснено комплексну оцінку сучасного стану мисливського господарства Корюківського надлісництва філії «Північний лісовий офіс» ДП «Ліси України». На основі проведеного аналізу між сучасним станом та минулим, протягом п'ятирічного періоду, проаналізовано систему біотехнічних заходів, спрямованих на підвищення продуктивності мисливських угідь та збільшення чисельності основних видів фауни.

РОЗДІЛ 1. ОГЛЯД ЛІТЕРАТУРИ

1.1 Мисливське господарство: поняття, сутність, основні функції

Згідно з законодавством України, мисливське господарство відповідає — сфері суспільного виробництва, основними завданнями якого є охорона, регулювання чисельності диких тварин, використання та відтворення мисливських тварин, надання послуг мисливцям щодо здійснення полювання, розвиток мисливського собаківництва [30]. Це визначення прописане в Законі України «Про мисливське господарство та полювання» (ст. 1), де підкреслюється, що мисливське господарство не зводиться лише до полювання, а є комплексною системою заходів щодо збереження та раціонального використання мисливських ресурсів [8].

Сучасні українські дослідники (В. Музика, А. Волох, І. Гуль та ін.) розглядають це як багатофункціональну галузь національної економіки, яка поєднує екологічні, соціальні та економічні аспекти [5, 14]. Зокрема, у наукових працях зазначається, що мисливське господарство відіграє ключову роль у питаннях користування та збереження природних ресурсів, є джерелом фінансових надходжень до бюджетів та важливим елементом рекреаційної діяльності населення [24]. Сутність мисливського господарства полягає в раціональному, невиснажливому використанні мисливських ресурсів з урахуванням принципів сталого розвитку. Воно не є суто споживчим, а спрямоване на відтворення популяцій, збереження біорізноманіття та гармонійне співіснування людини з природою [29]. Самі ж мисливські угіддя, використовують дуже багато функцій, які доцільно пов'язані між собою, головні види наведені нижче:

1. Охоронна - спрямована на збереження мисливських угідь і тварин від браконьєрства, негативного антропогенного впливу та інших загроз. Вона реалізується через діяльність єгерської служби, систематичне патрулювання території та правовий захист мисливських угідь [20]..

2. Біотехнічна - передбачає активне поліпшення умов існування мисливських тварин. Вона включає створення кормових полів і захисних ремізів, підгодівлю тварин у зимовий період, влаштування біотехнічних споруд (годівниць, солонців, штучних водойм) та заходи зі штучного розведення окремих видів [6, 17].

3. Регулятивна та науково-моніторингова - полягає в контролі чисельності популяцій мисливських тварин, проведенні селекційного відстрілу, а також запобіганні шкоди від надмірної чисельності окремих видів. Важливою складовою цієї функції є систематичний облік чисельності тварин, бонітування мисливських угідь, ведення державного кадастру та наукові дослідження динаміки популяцій [11, 23].

4. Економічна - забезпечує отримання доходів від надання мисливських послуг, реалізації ліцензій на полювання, розвитку мисливського туризму та продажу продукції полювання. Отримані кошти дозволяють фінансувати охоронні, відтворювальні та біотехнічні заходи в господарстві [27].

1.3 Методика оцінки мисливських угідь та чисельності

Оцінка мисливських угідь й чисельності мисливських тварин є основою науково обґрунтованого ведення мисливського господарства. Вона дозволяє визначити продуктивність території, встановити оптимальну ємність угідь і обґрунтувати допустимі норми добування тварин на полюванні [12].

Головним методом оцінки якості мисливських угідь є бонітування — комплексна екологічна оцінка кормових і захисних властивостей угідь для основних видів мисливської фауни. Проводиться воно відповідно до природних зон і включає типологію угідь з подальшим віднесенням їх до певного класу бонітету (від I до V) [19]. Для визначення чисельності мисливських тварин найбільш поширеним методом в умовах Полісся є зимовий маршрутний облік за слідами на снігу. Цей метод базується на підрахунку свіжих слідів тварин на облікових маршрутах з подальшим перерахунком на одиницю площі [14].

Допоміжними методами обліку є облік на пробних площах, візуальні спостереження на підгодівельних майданчиках, дворазовий маршрутно-облоговий облік та анкетно-опитувальний метод [4, 22]. Важливим етапом є розрахунок ємності мисливських угідь, тобто, оптимальної чисельності твари. Для цього використовуються нормативні показники щільності населення кожного вида залежно від класу бонітету угідь. Порівняння фактичної чисельності з оптимальною дозволяє оцінити ступінь використання біологічного потенціалу господарства [25].

1.4 Біотехнічні та ветеринарно-санітарні заходи

Управляти сучасним мисливським господарством неможливо без проведення комплексних біотехнічних заходів. Вони спрямовані на штучне поліпшення кормових і захисних властивостей угідь, підвищення виживання молодняку та загальної продуктивності мисливських угідь [28]. До основних видів оціх заходів належать створення кормових полів і захисних ремізів, влаштування годівниць, солонців, штучних водойм, гніздівель для птахів, системна зимова підгодівля тварин та висаджування кормових і захисних деревних і чагарникових порід [13].

Ветеринарно-санітарні заходи — спрямовані на профілактику інфекційних та інвазійних захворювань мисливських тварин. Вони включають дегельмінтизацію кормів і місць підгодівлі, санітарну обробку біотехнічних споруд, селекційний відстріл хворих особин та моніторинг епізоотичної ситуації [7, 11]. Особливої уваги вимагає запобігання поширенню дуже небезпечних хвороб, таких як африканська чума свиней, сказ та туляремія що поширені на Україні [16].

1.5 Пропускна спроможність та раціональне використання

Пропускна спроможність мисливського господарства на, мою думку, віднеслась до найважливіших критеріїв оцінки потенціалу мисливства. Вона визначається як максимально можлива кількість мисливце-днів за сезон, яку угіддя можуть забезпечити без порушення стабільності популяцій мисливських тварин і без шкоди для екосистеми [12].

Розрахунок пропускної спроможності базується на комплексі показників: фактичній та оптимальній чисельності тварин, річному прирості поголів'я, допустимих нормах вилучення та класі бонітету мисливських угідь. Основна формула розрахунку має вигляд:

Пропускна спроможність (мисливце-днів) = Кількість тварин, дозволених до вилучення / Норма вилучення на одного мисливця за день [14].

В Україні норми добування встановлюються відповідно до «Настанови з упорядкування мисливських угідь» та залежать від виду тварин. Для козулі рекомендовано вилучати 7–10 %, для кабана — 15–20 %, для зайця — 10–25 % від осінньої чисельності [13]. Більшість мисливських господарств України реалізують лише 60–75 % своєї потенційної пропускної спроможності. Основними причинами є недостатній обсяг біотехнічних заходів, слабка організація полювання та вплив зовнішніх факторів (зокрема воєнного стану) [23].

Зарубіжний досвід свідчить про більш ефективні підходи до управління пропускнуою спроможністю. У європейських країнах широко застосовується принцип *adaptive management* — постійне коригування квот на добування на основі даних моніторингу популяцій. Особливо цінним є досвід країн Центральної та Північної Європи, де пропускна спроможність розраховується з урахуванням не лише біологічних, а й рекреаційних та економічних факторів [27].

Висновки до розділу 1

1. Мисливське господарство виконує комплекс взаємопов'язаних функцій. Всі функції спрямовані на досягнення головної мети ,тобто, збереження і раціональне використання мисливської фауни.

2. Оцінка мисливських угідь та чисельності тварин здійснюється шляхом бонітування угідь за кормовою та захисною продуктивністю та проведення обліків тварин. Порівняння фактичної чисельності з оптимальною ємністю угідь дає змогу виявити резерви підвищення продуктивності.

3. Біотехнічні заходи спрямовані на штучне покращення кормових і захисних умов існування мисливських тварин, а ветеринарно-санітарні заходи — на профілактику інфекційних та інвазійних захворювань. Комплексне застосування цих заходів є необхідною умовою підвищення продуктивності мисливських угідь .

4. Пропускна спроможність господарства є показником його потенціалу і розраховується на основі фактичної чисельності тварин, річного приросту та допустимих норм вилучення. Більшість господарств України використовує лише частину свого потенціалу, що свідчить про необхідність посилення біотехнічних заходів та вдосконалення організації полювання .

РОЗДІЛ 2. ХАРАКТЕРИСТИКА МИСЛИВСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА

2.1 . Місцезнаходження і загальна площа мисливського господарства

Мисливське господарство «Корюківське», що знаходиться в Чернігівській області, в межах Корюківського адміністративного району. Загальна площа мисливських угідь господарства складає 17,01 тисяч гектарів, що робить його помітним об'єктом серед інших мисливських господарств Чернігівської області. Підприємство знаходиться за адресою 15300 вул. Індустріальна, 40, м. Корюківка Чернігівської області (рис. 2.1).

Рис. 2.1. Контора Корюківського надлісництва філії «Північний лісовий офіс» ДП «Ліси України».

Розподіл мисливських угідь за землекористувачами наведено у таблиці 2.1.

Таблиця 2.1

Розподіл площ за землекористувачами

Назва землекористувача угідь мисливського господарства	Площа, га	Місцезнаходження
Мисливське господарство «Корюківське» ДП «Ліси України» Філії «Північний лісовий офіс»	17001,0	Чернігівська обл., Корюківський р-н

Повний (штат) складається з трьох егерів та одного мисливствознавця, які займаються доглядом та охороною мисливських угідь. Загальна площа угідь, які перебувають під управлінням господарства становить 17,01 тис. га. в тому числі: орні землі – 3,04 тис. га, сіножаті і пасовища – 2,87 тис. га, лісові землі та чагарники – 10,65 тис. га, болота – 0,38 тис. га, води – 0,07 тис. га.

2.2. Лісорослинна зона, клімат та лісомисливське районування

Мисливське господарство розташоване у межах, Корюківського адміністративного району Чернігівської області. Розташування створює сприятливі умови для існування та розмноження різних видів мисливської фауни, що визначає особливості ведення господарської діяльності, а саме:

Згідно з лісорослинним районуванням, територія господарства відноситься до зони змішаних лісів (Полісся), Східно-Поліського округу, Чернігівсько-Новгород-Сіверського району [3, 18]. Район самого мисливського господарства характеризується холодною зимою, теплим літом зі сталими температурами повітря і дощами проливного характеру [10].

Для весни характерні інтенсивно наростаючі потепління, які перериваються поверненням холодів і значною сухістю повітря при східних вітрах. Восени відбувається поступове похолодання, проте нерідко спостерігаються повернення тепла при ясній погоді. Значне похолодання настає в листопаді й супроводжується появою туманів, суцільної хмарності і обложних дощів. Найтеплішим місяцем є липень з середньою місячною температурою +23°C й до +38°C. Найбільш холодно буває в січні місяці.

Середній із абсолютних річних мінімумів температури -26°C , а абсолютний мінімум дорівнює -35°C [1, 21].

Середня річна кількість опадів становить 600 мм. Перший сніг в середньому випадає в другій декаді листопаду, але в цей час він ще не стійкий. Стійкий сніговий покрив встановлюється, в середньому, в другій декаді грудня, а порушується в кінці другої декади березня. В роки з ранньою зимою стійкий сніговий покрив може утворюватися вже в середині листопаду, а в роки з пізньою весною може сходити в кінці березня. сніговий покрив тримається до 120 днів. Найбільшої висоти – 30-40 см, він досягає в лютому [21].

На гідрологічний режим та міграційні процеси в регіоні Східного Полісся також суттєво впливають коливання весняних паводків на великих водних артеріях, таких як Десна [28].

2.3. Рельєф та ґрунти

Рельєф території господарства рівнинний, місцями слабохвилястий [18]. Це сприяє рівномірному розподілу вологи та формуванню стійких лісових насаджень.

Ґрунтовий покрив представлений переважно дерново-підзолистими ґрунтами різного механічного складу (від піщаних до суглинкових), а також сірими лісовими ґрунтами. У пониженнях рельєфу та заплавах річок поширені лучні та болотні ґрунти [2, 26].

Характер рельєфу з ґрунтами визначає типи лісорослинних умов, які є безпосередньо основними для формування кормової та захисної ємності угідь де мешкають дикі тварини.

2.4. Гідрографія та гідрологічні умови

Територія мисливського господарства має розвинену водну мережу. Тут є наявність річок, ставків, озер, і копанок. Ці водні об'єкти грають важливу роль у житті диких тварин. Вони забезпечують доступ до води, створюють сприятливі

умови для проживання водоплавних птахів та інших тварин, які прив'язані до вологих біотопів. Заплави та болота сприяють мікроклімату і зберігають вологу в ґрунті. Під час весняного паводку вода розливається по низинні, що позитивно впливає на стан ґрунтів і кормову базу для мисливських тварин. У зимовий період більшість водойм замерзає, але частина залишається відкритою, тому що це дуже важливо для підтримання дикої фауни в холодний квартал року. Характеристику річок, які розташовані на місцевості навів у таблиці 2.2.

Таблиця 2.2

Характеристика рік на місцевості

Найменування рік	Куди впадає ріка	Загальна протяжність, км	Ширина, м
р. Снов	р. Десна	253	400
р. Ількуча	р. Снов	33	150
р. Бреч	р. Снов	50	150
Канава «Боева»	р. Снов	30	150
р. Бречиця	р. Бреч	25	150
р. Десна	р. Дніпро	1126	3000
р. Убідь	р. Десна	106	400
р. Кістер	р. Убідь	22	150
р. Ревна	р. Снов	81	300
р. Слот	р. Ревна	42	150

За ступенем вологості більша частина ґрунтів відноситься до свіжих і вологих. На частку лісових ділянок з надмірним зволоженням припадає 8,9% площі, вкритих лісовою рослинністю лісових ділянок. Болота займають площу 1095,6 га.

2.5. Характеристика лісового фонду

Лісові угіддя є основним середовищем існування мисливської фауни в господарстві. Загальна площа лісових земель становить 10,65 тис. га.

У породному складі лісів переважає сосна звичайна (*Pinus sylvestris* L.), на

частку якої припадає близько 60% вкритої лісом площі. Значну участь у складі насаджень має також дуб звичайний (*Quercus robur* L.), береза повисла (*Betula pendula* Roth.) та вільха чорна (*Alnus glutinosa* (L.) Gaerth.).

Вікова структура насаджень характеризується переважанням середньовікових деревостанів, що створює добрі захисні умови, але дещо обмежує кормову базу, порівняно з молодняками та зрубамі.

2.6. Характеристика мисливських угідь

Загальна площа мисливських угідь на території ДП «Корюківське лісове господарство» становить 17,01 тис. га. Структура угідь є важливим показником, що визначає напрямок ведення мисливського господарства та його продуктивність.

Розподіл території господарства за категоріями угідь наочно представлено на діаграмі (рис. 2.2).

Рис. 2.2. Структура мисливських угідь господарства

Аналізуючи дані діаграми, можна відзначити, що домінуючу частину території займають лісові угіддя, на частку яких припадає 62,6% загальної площі. Це створює відмінні захисні умови для диких тварин.

Польові угіддя становлять 34,7% території, що забезпечує достатню кормову базу, особливо у весняно-літній період.

Водно-болотні угіддя займають незначну площу – 2,7%, проте вони відіграють ключову роль, як місця водопою та гніздування водоплавних птахів .

Таке співвідношення угідь (переважання лісу з достатньою кількістю відкритих просторів) є оптимальним для існування козулі європейської (*Capreolus capreolus* L.), кабана (*Sus scrofa* L.) та зайця сірого (*Lepus europaeus* Pallas) .

Висновки до розділу 2:

1. Корюківське мисливське господарство розташоване в Чернігівській області. Загальна площа угідь 17.1 тисяч гектар , з яких 10,65 тисяч лісових земель.

2. Господарство розміщені в зоні мішаних лісів. Кліматичні умови характерні теплим літом, холодною зимою та, достатньою кількістю опадів що безпосередньо впливає на сезонну активність та існування диких тварин.

3. Рельєф території рівнинний, з наявністю болотних ґрунтів у пониженнях. Розвинена гідрографічна мережа представлена низкою річок і значною кількістю озер , ставків та боліт (1095,6 га) які відіграють роль у підтриманні кормової бази та забезпеченням водопою для мисливських видів тварин а також прихистком для птахів.

4. Лісові угіддя, займають 62,6 % території господарства, представленими переважно сосновими насадженням. Аналізуючи це можноробити висновок , про те що господарство забезпечує сприятливі захисні та кормові умови для основних мисливських видів.

РОЗДІЛ 3. СУЧАСНИЙ СТАН МИСЛИВСЬКОЇ ФАУНИ ТА МИСЛИВСЬКИХ УГІДЬ

3.1. Загальна структура мисливських угідь

Території мисливських угідь вирізняються поєднанням головних екосистем, з яких виділяють: лісові, лугово-болотні та водно-річкові екосистеми, і це свідчить, створює сприятливі умови для життя, живлення та розмноження мисливських тварин. Важливе значення мають три групи чинників: біотичні, абіотичні та антропогенні.

До біотичних факторів належать кормові ресурси, наявність хижаків і конкурентів, тип рослинності, структура й вік лісових насаджень. Дані умови включають природні показники середовища: вологість, мікроклімат, склад ґрунтів, сніговий покрив і глибину промерзання. Для Поліських територій характерна висока зволоженість і велика кількість боліт та водойм, що забезпечує стабільність екосистем.

Антропогенний вплив може бути як позитивним, так і шкідливим. До корисних заходів належать саме – створення кормових баз, охоронних зон і підгодівельних майданчиків. Негативними є вирубування лісів, осушення боліт, забруднення водойм та інтенсивне використання земель, що призводить до зменшення площ придатних для дичини угідь.

Для зручності ведення мисливського господарства, території Полісся класифікують за типами покриття земель. Переважають вкриті лісом площі – хвойні, листяні та мішані насадження, а також відкриті території – луки, болота, водойми, чагарники.

Хвойні ліси представлені переважно такими породами, як сосна звичайна (*Pinus sylvestris* L.), ялина європейська (*Picea abies* (L.) H.Karst.), модрина європейська (*Larix decidua* Mill.) та ялівець звичайний (*Juniperus communis* L.). Ці ліси відіграють значну роль у формуванні місцевого ландшафту.

Листяні ліси поділяються на дві категорії. До твердолистяних лісів

належать насадження, де домінують дуб звичайний (*Quercus robur* L.), бук лісовий (*Fagus sylvatica* L.), граб звичайний (*Carpinus betulus* L.), ясен звичайний (*Fraxinus excelsior* L.) та клен гостролистий (*Acer platanoides* L.). Ці породи цінуються за свою міцну деревину.

М'яколистяні ліси включають такі поширені породи, як береза повисла (*Betula pendula* Roth), вільха чорна (*Alnus glutinosa* (L.) Gaerth.), осика (*Populus tremula* L.), липа серцелиста (*Tilia cordata* Mill.), верба біла (*Salix alba* L.), тополя чорна (*Populus nigra* L.) та робінія псевдоакація (*Robinia pseudoacacia* L.). Вони часто займають менш сухі ґрунти та швидко відновлюються.

Мішані ліси формуються за рахунок поєднання хвойних і листяних порід у різних пропорціях. Ці ліси є найбільш різноманітними з точки зору біологічного складу та структури.

У цих умовах хвойні ліси займають піщані та супіщані ґрунти, тоді як м'яколистяні насадження формуються на зволжених ділянках, поблизу водойм і в заплавах річок. Таке поєднання є ідеальним місцем для проживання копитної, хутрової та пернатої дичини.

Не вкриті лісом землі представлені луками, болотами, чагарниковими заростями та водними об'єктами. Болота відіграють важливу роль у підтриманні гідрологічного балансу й слугують середовищем існування для водоплавних і болотних птахів. Їх поділяють на відкриті (без рослинності) та зарослі (з трав'янистою чи чагарниковою рослинністю).

Вікова структура лісів має значення для оцінки придатності угідь. Молоді насадження забезпечують тварин кормом, а стиглі – укриттям і стабільним мікрокліматом. Підлісок і підріст відіграють важливу роль як кормова база та захисне середовище.

3.2. Видовий склад та чисельність мисливських тварин

Територія мисливських угідь Корюківського району характеризується значною нерівномірністю, що поєднує рівнини та западини, річки, заболочені

ділянки та великі лісові масиви. Саме природна різноманітність Полісся створила сприятливі умови для існування та відтворення мисливської фауни.

Систематику мисливської фауни на території господарства наведено в таблиці 3.1.

Таблиця 3.1

Систематика мисливських тварин МГ «Корюківське»

№п/п	Ряд	Рід	Вид
Клас Птахи <i>Aves</i>			
1	Куроподібні	<i>Perdix</i>	Сіра куріпка (<i>Perdix perdix</i> L.)
2	Гусеподібні	<i>Anas</i>	Крижень (<i>Anas platyrhynchos</i> L.)
Клас Ссавці <i>Mammalia</i>			
1	Зайцеподібні	<i>Lepus</i>	Заєць сірий (<i>Lepus europaeus</i> Pallas)
2	Парнокопитні	<i>Capreolus</i>	Козуля (<i>Capreolus capreolus</i> L.)
3		<i>Alces</i>	Лось (<i>Alces alces</i> L.)
4		<i>Cervus</i>	Олень благородний (<i>Cervus elaphus</i> L.)
5		<i>Sus</i>	Кабан дикий (<i>Sus scrofa</i> L.)
6	Гризун	<i>Castor</i>	Бобер (<i>Castor fiber</i> L.)
7	Хижі	<i>Nyctereutes</i>	Єнотовидний собака (<i>Nyctereutes procyonoides</i> Gray)
8		<i>Meles</i>	Борсук звичайний (<i>Meles meles</i> L.)
9		<i>Martes</i>	Куниця лісова (<i>Martes martes</i> L.)
10		<i>Vulpes</i>	Лисиця звичайна (<i>Vulpes vulpes</i> L.)

Заєць сірий (*Lepus europaeus* L.) є одним із найпоширеніших представників мисливської фауни України та важливим об'єктом полювання. Він трапляється майже на всій території країни – у степах, лісостеповій зоні, на Поліссі, а також у гірських районах Карпат і Криму .

Довжина його тіла становить, у середньому, від 55 до 73 см, маса близько 3-5 кілограмів, у Карпатах іноді сягає 7 кілограмів. Хвіст довжиною 7-12 см., з темним забарвленням на верхній частині.

Линяння у зайця відбувається двічі на рік. У літній період хутро має жовто-буруватий відтінок із темними вкрапленнями, а взимку стає світлішим, хоча

ніколи не набуває білого кольору. Вуха довгі – від 9 до 15 см, у спокійному стані відведені наперед і помітно виступають за край носа. Завдяки цьому заєць чудово чує навіть тихі звуки. Очі розташовані з боків голови, що забезпечує широкий кут зору – близько 300 градусів. Це дозволяє зайцеві помічати небезпеку практично з усіх боків. Тварини відзначаються гострим зором і добре розвиненим нюхом.

Харчування залежить від пори року. Навесні та влітку основний раціон складають молоді трави, бобові культури, злаки та городина. Восени русак живиться залишками зернових, коренеплодами та кукурудзою, а взимку переходить на кору дерев, гілки кущів і суху траву.

У межах території досліджуваного мисливського господарства заєць сірий зустрічається на більшій частині угідь – як у польовій, так і в лісовій зоні. Найвища його чисельність на ділянках, де стикаються лісові та польові ландшафти. Він віддає перевагу густим посадкам, листяним молоднякам і місцям поблизу узлісь. Найчастіше заєць тримається у дрібноліссі, серед чагарників, у балках, уникаючи суцільних лісових масивів. Узимку, за великого снігового покриву, може зариватись у сніг, утворюючи схованки. Активний переважно вночі, вдень залягає у затишних місцях. Пересувається стрибками, викидаючи задні лапи значно далі від передніх.

Самиця, після 40-50 днів вагітності, народжує від двох до чотирьох зайченят, вкритих хутром, які вже через 10-15 днів починають споживати рослинну їжу. Залежно від кліматичних умов за рік може бути три або чотири приплоди. Статевої зрілості молоді особини досягають на другому році життя. Середня тривалість життя зайців становить 4-6 років, хоча окремі особини можуть жити до 10-15 років.

Молоді зайці дуже чутливі до погодних умов – пізніх весняних заморозків, тривалих дощів і різких коливань температури. Високу смертність серед молодняка спричиняє також господарська діяльність людини – обробіток полів, застосування мінеральних добрив і хімічних засобів. Незважаючи на це, він добре пристосовується до змін у природі.

Основними природними ворогами є вовк (*Canis lupus*), лисиця та енотовидний собака. Однак найбільшу загрозу популяції становить людина, адже інтенсивне землеробство, хімізація полів і знищення природних укриттів скорочують чисельність виду.

Козуля (*Capreolus capreolus* L.) – один із найпоширеніших і найчисельніших видів мисливських тварин України. Вона належить до родини Оленевих і має відносно невеликі розміри тіла. Вид поширений майже на всій території держави – від рівнин Полісся до гірських районів Карпат.

Козуля зосереджена переважно в лісових угіддях та на прилеглих до них відкритих територіях. Тварини дотримуються постійних ділянок проживання і лише незначною мірою переміщуються залежно від пори року. Сам характер угідь, які складаються з невеликих, різнотипних ділянок (лісових острівців, галявин, луків, чагарників), створює добрі умови для існування козулі. У період дозрівання лісових ягід та грибів, коли відвідування угідь людьми значно зростає, козулі зазвичай переміщуються ближче до окраїн лісових масивів. Це також пов'язано з появою молодих пагонів сільськогосподарських культур, які є привабливою кормовою базою.

У літній період хутро козулі має рудувато-буре забарвлення, взимку воно змінюється на сірувато-буре. Голова зазвичай темніша за тулуб. Молоді особини мають рудувате хутро зі світлими плямами, розташованими на спині у три ряди, з яких верхній найбільш виразний.

Довжина тіла дорослої особи становить 90-140 см, хвіст – близько 6-7 см. Тварини мають тонкі, довгі ноги, які забезпечують їм швидкість і маневреність. Середня маса тіла дорослих особин становить 16-21 кг, у гірських регіонах – до 30 кг. У природних умовах тривалість життя козулі сягає 5-9 років, окремі особини доживають до 15 років.

Період гону зазвичай припадає на серпень, але іноді може починатися раніше. У цей час самці стають активними, втрачають обережність і поведуться агресивно. Основний період народження козенят спостерігається у травні. Самиці народжують одне-два маля, рідше три. Перші кілька днів після

народження вони лежать нерухомо, ховаючись у високій траві. З тижневого віку починають рухатися за самкою, а через два-три тижні вже впевнено пересуваються.

Роги у самців починають відростати відразу після скидування (наприкінці листопада) і очищаються від шкіри у квітні-травні.

Раціон козулі змінюється залежно від сезону. Влітку основу корму становлять зелені трави, молоді пагони, листя, гриби та ягоди. Восени та взимку переважає гілковий корм: тварини поїдають кору та молоді пагони дерев і кущів, часто виходять на поля, де живляться озимими культурами. До улюблених кормів належать плоди фруктових дерев, жолуді дуба, горіхи бука, листя чорниці (*Vaccinium myrtillus* L.), ожини (*Rubus fruticosus* L.) та брусниці (*Vaccinium vitis-idaea* L.).

Козуля активна переважно у вечірній, нічний і ранковий час. Улітку тримається на ділянках із густими чагарниками та молодими лісовими посадками, узимку може переходити до більш відкритих місць. Протягом року зазвичай проживає на відносно невеликій території радіусом 0,5-2 км. У холодний період часто утворює невеликі групи, які мігрують у пошуках корму.

До природних ворогів козулі належать вовк, рись (*Lynx lynx* L.) і бродячі собаки. Висока смертність спостерігається також унаслідок суворих погодних умов – багатосніжних зим, сильних морозів, пізніх заморозків, а також через діяльність людини: механізоване сільське господарство, дорожній рух і зменшення природних укриттів. Незважаючи на це, козуля демонструє добру пристосованість до змін у природному середовищі та залишається стабільним видом мисливської фауни України.

Кабан дикий (*Sus scrofa* L.) – масивна тварина середніх розмірів із кремезним, добре розвиненим тілом. Незважаючи на невеликий зріст, виглядає потужно завдяки широким грудям і сильній шийі. Тулуб здається коротким (до 2 метрів у довжину), однак передня частина значно ширша за задню, що надає кабанові характерного вигляду. Обхват грудної клітини може сягати 150-155 см, а маса дорослих самців іноді перевищує 350-400 кг. Самці помітно більші та

масивніші за самиць.

Голова видовжена, клиноподібної форми, з довгим рилом, яке завершується м'яким, проте міцним п'ятачком. Ця ділянка є надзвичайно чутливою і допомагає тварині відшукувати їжу під шаром ґрунту. Очі дрібні, вуха відносно великі, видовжені та широкі. На верхній і нижній щелепах розташовані добре розвинені ікла, які в самців ростуть упродовж усього життя; нижні – масивніші та формують характерні вигнуті «бивні».

Хвіст у дикого кабана короткий – близько 30 см, тонкий, але на кінці має пучок щетини. Під час руху тварина часто тримає хвіст піднятим угору. Тіло вкрите густою, жорсткою щетиною, під якою в зимовий період формується теплий підшерсток. Щетина переважно темно-бура або чорна, з більш світлими кінчиками.

Ареал виду охоплює майже всю територію України – від Полісся до Карпат і степових районів. Кабани чудово пристосовуються до різних умов середовища. У поліських регіонах вони надають перевагу мішаним і листяним лісам, у Лісостепу – дубовим та грабовим дібровам, у Карпатах – буковим і буково-смерековим лісам.

Гін у кабанів зазвичай триває з початку листопада до кінця грудня. Проте, залежно від кліматичних умов, строки можуть зсуватися. Опорос самок відбувається, переважно, наприкінці березня або в квітні. У приплоді буває від двох до дванадцяти поросят, найчастіше – п'ять чи шість. Малята народжуються вкритими світло-бурим пухом з темними смугами вздовж тіла – своєрідним маскувальним забарвленням. Перша линька настає приблизно через рік.

Кабани є всеїдними тваринами з надзвичайно різноманітним раціоном. Вони живляться як рослинною, так і тваринною їжею: поїдають корені, цибулини, жолуді, горіхи, плоди лісових дерев, молоді пагони, зернові культури. Не гребують і дрібними хребетними, пташенятами, яйцями, комахами та дощовими черв'яками. Іноді споживають навіть залишки загиблих тварин.

Серед природних ворогів кабана – вовк, рідше рись, які особливо небезпечні для молодняка. Значну загрозу становлять також бродячі собаки.

Серед хвороб найнебезпечнішою є африканська чума свиней, що здатна спричинити масову загибель тварин.

На території мисливських угідь сформувалася стійка популяція дикого кабана. Розподіл тварин нерівномірний: найбільша їх кількість зосереджена в обводнених ділянках, поблизу боліт та річкових заплав. Спостерігається також сезонна мінливість у їхньому розташуванні. Улітку, під час дозрівання сільськогосподарських культур, кабани часто мігрують у райони, що прилягають до полів. Після збирання врожаю та з настанням холодів вони переміщуються до центральних частин лісових масивів, де знаходять укриття та кормові ресурси.

Дикий кабан є цінним об'єктом мисливського господарства. За належної організації відтворення та регулювання чисельності цей вид може забезпечити стабільну рентабельність угідь, не завдаючи шкоди екосистемі. .

Куниця лісова (*Martes martes* L.) зустрічається в усіх великих лісових масивах Полісся. Щільність на 1000 га буває найвищою (6-8 особин) у широколистяних лісах старших класів віку з дуба, граба, липи, осики, явора (*Acer pseudoplatanus* L.). У темнохвойних масивах трапляється рідко. Здобування її можливе лише за ліцензіями .

Активна протягом усього року, переважно вночі і в сутінках, веде в основному надземний спосіб життя. За добу хижак полює раз, рідше двічі, проходячи у пошуках поживи до 15-20 км.

Живиться куниця лісова різноманітною їжею. До її кормового раціону входить понад 45 видів ссавців, майже 50 видів птахів, 5 видів плазунів, 4 види земноводних, 6 видів риб, понад 65 видів безхребетних (з них 63 види комах), понад 50 видів рослин. У живленні куниці чільне місце займають мишевидні гризуни. Добова потреба у їжі – 120-130 г. За добу цей звір з'їдає таку кількість корму, яка відповідає десятій частині його живої маси (середня маса куниці лісової 1230 г).

Парується куниця лісова з середини червня до середини серпня. Кубла бувають постійними і тимчасовими. Перші, у свою чергу, поділяють на виводкові та зимові. Виводкові кубла розташовані у дуплах дерев не нижче 4-6

м над землею. При відсутності дуплистих дерев, куниці використовують старі гнізда воронових чи хижих птахів, гайна (гнізда) білок.

Вагітність у лісової куниці триває 7-8 місяців. У виплоді буває 1-8 малят, яких відмічають з кінця березня до середини травня . .

Крижень (*Anas platyrhynchos* L.) – найпоширеніша дика качка в Україні, зустрічається всюди, крім високогірних районів Карпат. Крижня можна побачити на будь-яких водоймах навіть в межах міст.

Важить крижень близько 1,0-1,5 кг і вважається найбільшим серед річкових качок. Довжина тіла у самця близько 60 см, у самиці – близько 54-57 см. Забарвлення залежить від статі: самці мають темно-зелений колір голови та шиї, груди коричнево-темні, а спина - буро-сірого кольору. Самиці ж мають однотонні відтінки всього тіла, а саме – коричнево-буре забарвлення. На крилах качок помітне фіолетово-синє забарвлення.

Крижні дуже прив'язуються до свого місця проживання. Якщо крижень одного разу обрав водойму, то велика ймовірність, що він щороку повертатиметься саме туди з місць зимівлі.

Гніздиться крижень у травні. Його гніздо – невелика ямка серед комишу (*Schoenoplectus lacustris* (L.) Palla) чи очерету (*Phragmites australis* (Cav.) Trin. ex Steud.), збудована з сухої рослинності біля водойм. Самка відкладає в середньому від 6 до 14 яєць, але буває й більше – аж до 20 штук. Яйця мають світле забарвлення з легким зеленуватим відтінком. Насиджує тільки самка – 26-28 днів. Каченята вилуплюються майже одночасно, через кілька годин уже можуть ходити й плавати за матір'ю. Молодняк починає літати у віці 2 місяці. До осені молоді качки вже не відрізняються від дорослих.

Крижні зазвичай живуть від 8 до 10 років, але в сприятливих умовах можуть доживати і до 15 років. Статевої зрілості крижень досягає вже в однорічному віці.

Живиться крижень рослинною і тваринною їжею, але перевагу віддає тваринній. Це комахи, черв'яки, молюски. У кінці літа та восени основною їжею є насіння різних видів рослин.

Для дорослих качок велику загрозу ворони (*Corvus corone* L.), граки (*Corvus frugilegus* L.), куниці (*Martes martes* L.). У водоймах небезпеку становлять щуки (*Esox lucius* L.) та великі соми (*Silurus glanis* L.). Особливу загрозу качкам створює людина: повне осушення боліт, меліорації, забруднення водойм хімікатами та браконьєрство .

Сіра куріпка (*Perdix perdix* L.) – невеликий осілий птах, який колись був одним із найпоширеніших представників польової дичини на території мисливських угідь. Проте, в сучасний період чисельність цього виду суттєво знизилась. Основними причинами скорочення популяції є зменшення площ придатних для проживання, що стало наслідком суцільної оранки земель, вирубування чагарників і проведення меліоративних робіт. Також негативно впливають суворі кліматичні умови – сильні морози, глибокий сніговий покрив і ожеледиця, які значно ускладнюють добування їжі. Додаткову загрозу становлять хижаки – лисиці, здичавілі собаки та інші тварини.

В Україні сіра куріпка поширена майже повсюдно, за винятком Карпат і великих лісових масивів Полісся. Вона надає перевагу відкритим просторам – степам, лукам, ярах, полях і місцям із поодинокими чагарниками. Уникає густих лісів, але може селитися на узліссях і в передгір'ях, де трапляються поля або чагарникові ділянки.

Тіло її завдовжки близько 30 сантиметрів, розмах крил становить 45-48 см, а вага – 350-400 грам. Зовні вона нагадує невелику курку, трохи більшу за голуба. Крила й хвіст короткі, закруглені, дзьоб і ноги жовтувато-сірі. Самці дещо більші за самок і мають виразну каштанову пляму підковоподібної форми на череві. Загальне забарвлення пір'я – сірувато-коричневе з рудими відтінками на голові та шії. Самки більш тьмяні, мають більше білуватих плям і менш виражене забарвлення. Молоді птахи схожі на самиць, але темніші, з менш насиченими кольорами.

Сіра куріпка веде осілий спосіб життя. Восени та взимку птахи тримаються зграями, до яких входять кілька родин. В особливо холодні дні вони збиваються в купки, щоб зберегти тепло. Навесні зграї розпадаються, і кожна пара займає

свою ділянку. Куріпки добре бігають і намагаються уникати польоту, здіймаючись у повітря лише в разі небезпеки. Вони швидко перелітають на невелику відстань, після чого ховаються у траві або чагарниках. Основу їхнього раціону складає насіння бур'янів, пагони, бутони та дрібні комахи, особливо в період вигодовування пташенят.

Період розмноження починається наприкінці березня. Куріпки утворюють постійні пари, а самець активно охороняє свою територію. Гніздо будується безпосередньо на землі, серед густої трави. У травні самка відкладає від 15 до 20 яєць зеленувато-бурого кольору й насиджує їх близько трьох тижнів.. Пташенята вилуплюються вже вкритими пухом і через кілька годин покидають гніздо. Вони швидко ростуть і вже через шість тижнів досягають розміру дорослих птахів. Статевої зрілості сіра куріпка досягає у віці одного року, а середня тривалість життя становить близько 12 років.

На території мисливського господарства сьогодні спостерігається невелика, але стабільна популяція сірої куріпки. Її чисельність залежить від стану агроландшафтів і наявності кормової бази. Найчастіше птах трапляється в місцях, де поруч із відкритими полями є захисні смуги та чагарникові зарості, які забезпечують їй укриття й сприятливі умови для розмноження.

Чисельність мисливської фауни у господарстві, згідно з таксаційним обліком, станом на 01.01.2026 р. наведено у табл. 3.2.

Таблиця 3.2

Чисельність мисливської фауни станом на 01.01.2026 р.

Назва виду	Чисельність тварин ос.
Сіра куріпка	230
Крижень	140
Заєць сірий	210
Козуля	194
Лось	2
Кабан дикий	52
Куниця лісова	39

Нижче наведено динаміку чисельності кожного виду за останні п'ять років з використанням стовпчастих діаграм, що дасть змогу наочно оцінити динаміку змін у мисливському господарстві та мати уяву про успіхи в розведенні мисливської фауни за минулі роки (Рисунки 3.1 - 3.5).

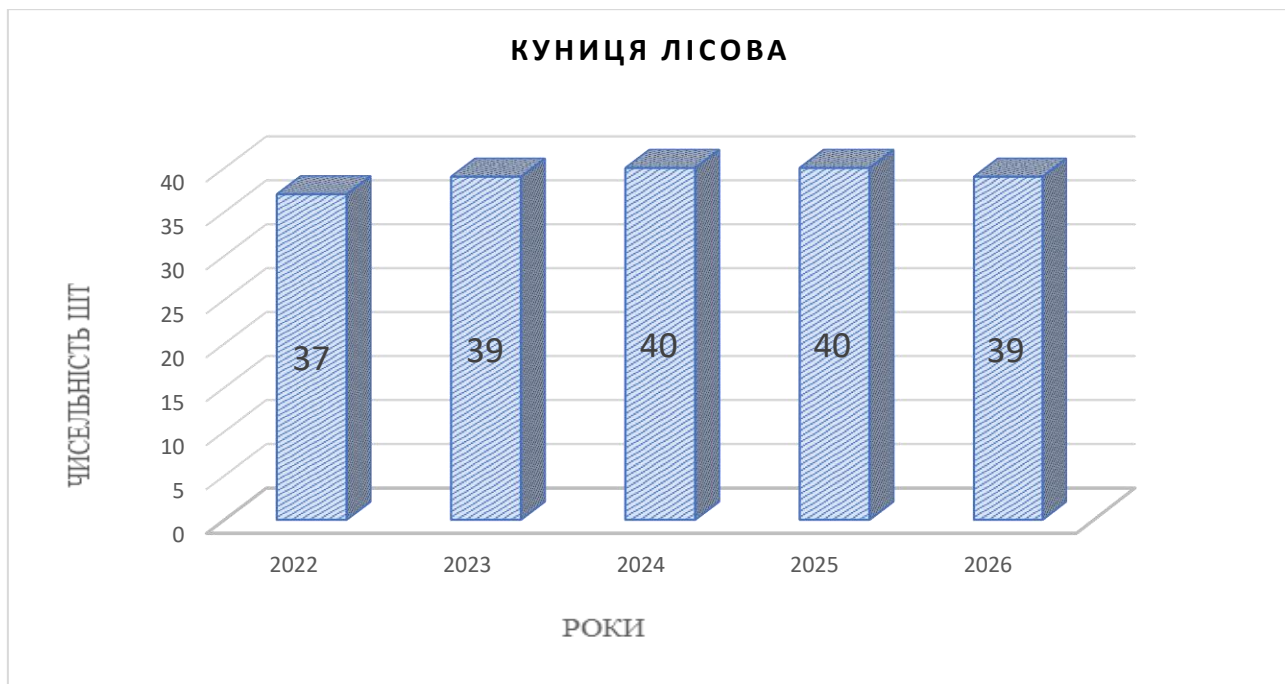

Рис. 3.1. Динаміка численості куниці лісової

Рис. 3.2. Динаміка чисельності кабана

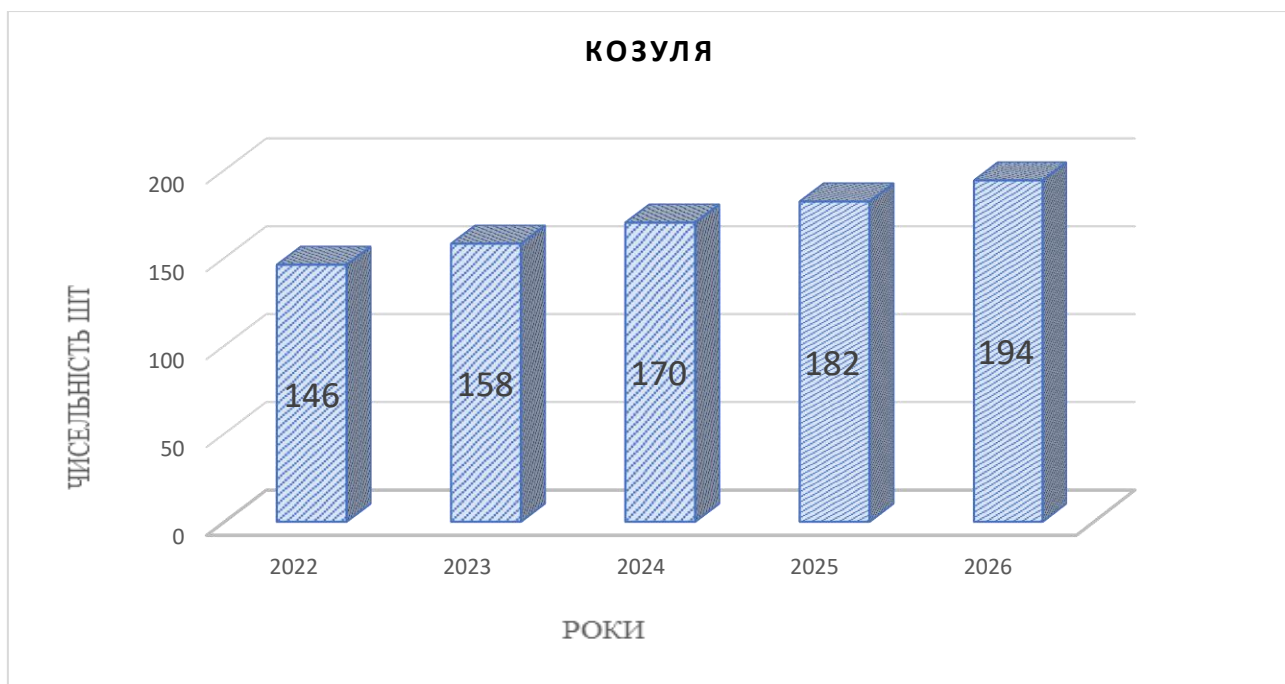

Рис. 3.3. Динаміка чисельності козулі

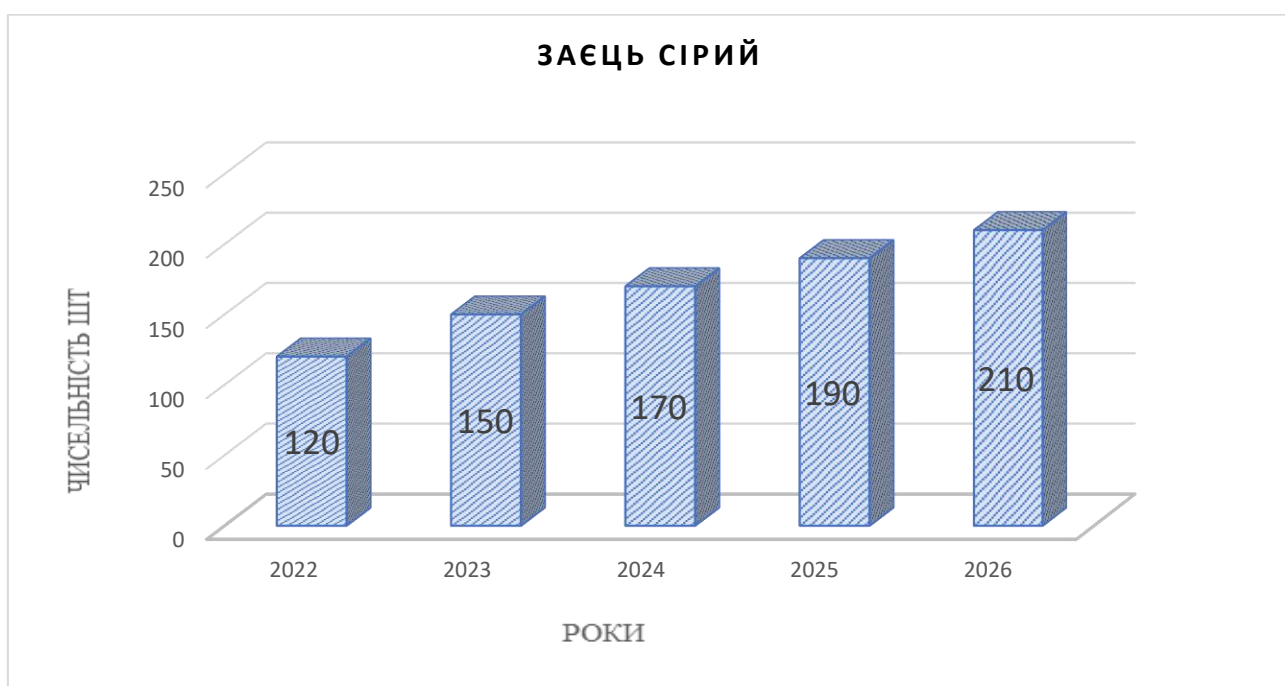

Рис. 3.4. Динаміка чисельності зайця

Рис. 3.5. Динаміка чисельності сірої куріпки

3.3. Бонітування мисливських угідь для основних видів

Бонітування є узагальненою характеристикою екологічних умов проживання мисливської фауни. При цьому важливим є визначення типів мисливських угідь, які максимально відповідають екологічним вимогам основних видів [24].

Воно відображає ступінь придатності території для існування мисливських тварин і базується на аналізі кормових, захисних та гніздопридатних умов оточення [16]. Вирішальне значення має характер рослинності, однак суттєвий вплив також мають кліматичні умови, рельєф місцевості, наявність хижаків і конкурентів та діяльність людини. Звідси можна чітко стверджувати, що бонітування є узагальненою характеристикою екологічних умов проживання мисливської фауни в межах певної території [11].

Для оцінки впливу диких копитних на стан лісових фітоценозів під час бонітування також залучають сучасні закордонні лісівничі методики оцінки інтенсивності пошкодження підросту [30]. Це дає змогу визначити та використати природний потенціал ведення мисливського господарства.

Важливим показником при цьому є ємність угідь яка відповідає максимально можливій чисельності тварин певного виду на площу (1 тис. га)

Оптимальна ємність означає ту щільність популяції, при якій ресурси використовуються на повну, а чисельність виду є максимальною, і кормова база при цьому не виснажується.

Використання показника дозволяє планувати чисельність тварин відповідно до ресурсного потенціалу угідь, визначати пріоритетні види та встановлювати раціональні обсяги використання мисливських ресурсів. У процесі бонітування мисливських угідь використовуються класи бонітетів які нумеруються. Кількість таких класів може бути розбита за п'ятибальною шкалою: I, II, III, IV, V, опис яких наведено у таблиці 3.3.

Таблиця 3.3

Характеристика бонітетів мисливських угідь

Клас бонітету	Характеристика
I	Мисливські угіддя з дуже добрими умовами для існування мисливської фауни. Відзначаються достатньою кількістю кормів, високими захисними властивостями та відсутністю негативних чинників впливу.
II	Угіддя з добрими умовами, що мають цінні кормові та захисні стації для диких тварин. Негативні чинники впливу незначні.
III	Угіддя із середніми умовами існування. Характеризуються наявністю природних кормів, задовільними захисними властивостями та допустимим рівнем впливу негативних чинників.
IV	Мисливські угіддя з відносно поганими умовами. Спостерігається нестача природних кормів, слабкі захисні властивості та значний вплив негативних чинників.
V	Угіддя з дуже поганими умовами існування. Відзначаються низькими захисними властивостями або критичним рівнем негативних чинників впливу.

Під час бонітування угідь звертають увагу на ключові фактори для тварин. До цих факторів зазвичай відносять вік, тип і густоту молодняку деревостанів, густоту підліску та кількість ягідників. Також беруться до уваги джерела корму,

які є на території мисливського господарства.

Окремо взято до уваги людську діяльність. Тобто, якщо, наприклад, поруч є розташування доріг, колій та зони відпочинку, бонітет зазвичай знижується. Але, наприклад, для зайця-русака є виняток: якщо біля лісу є насадження першого бонітету, то крайню лінію лісового масиву ми повинні враховувати як бонітування вищої якості, тому що саме для нього ці частини вирізняються кращими кормовими якостями, аніж внутрішня частина лісу.

Коли проводиться польових угідь насамперед враховується сівозміна, оскільки вона впливає на кормову базу тварин. Для луків важливою є наявність водойм (річок, озер, боліт), рівень зволоження території, а також кущі й вологолюбної рослинності, що створюють захисні та кормові умови. Дані бонітування основних видів мисливських тварин подані в таблиці 3.4.

Таблиця 3.4

Показники оптимальної щільності видів мисливських тварин

Основні види мисливської фауни	Площа угідь, тис. га	У тому числі по категоріям цінності (класам бонітету)					Середня категорія цінності (середній клас початкового бонітету)
		1	2	3	4	5	
Лось	9,00	0,52	8,32	0,01	0,15	-	1,98
Олень	11,70	0,02	5,45	5,21	1,02	-	2,62
Козуля	11,70	0,02	5,50	6,02	0,16	-	2,54
Кабан	12,50	0,12	9,15	2,31	0,92	-	2,32
Заєць	9,00	0,08	4,83	2,19	1,90	-	2,66
Куріпка	6,10	0,98	2,06	2,82	0,24	-	2,38
Куниця	10,70	-	0,14	5,52	5,04	-	3,46

Якщо дивитись на таблицю, можна бачити, угіддя мисливського господарства за класом початкового бонітету, яка враховує лише кормові та захисні властивості, оцінені як середні.

Аналіз таблиці свідчить, що найкращі показники щільності характерні для угідь високих класів бонітету, тоді як на ділянках нижчої якості, можливості для підтримання стабільної щільності суттєво обмежені. Тому не всі площі однаково

придатні для ефективного ведення мисливського господарства, а продуктивність угідь безпосередньо залежить від їхніх природних характеристик.

І в цей же час, помітний вплив має і діяльність людини. Лісогосподарські заходи – рубки, створення культур, зміна породного складу насаджень – можуть змінювати кормові та захисні умови для тварин як у кращий, так і в гірший бік, що додатково впливає на реальну ємність угідь.

Бонітет угідь змінюється також залежно від пори року – взимку, навесні, влітку та восени умови для тварин різні. Велике значення має наявність кормів. Усе це безпосередньо впливає на поведінку звірів: частина з них постійно перебуває на одних і тих самих територіях, інші можуть мігрувати в пошуках кращих умов. Упродовж ревізійного періоду істотних змін у бонітеті не зафіксовано, оскільки обсяги лісогосподарських робіт були відносно невеликими.

І також, надмірна чисельність окремих видів у лісах здатна спричиняти серйозні проблеми. Тварини можуть пошкоджувати молоді насадження, щойно створені лісові культури, дослідні ділянки, а також впливати на відновлення як деревних, так і трав'янистих рослин. Через це інтереси мисливського та лісового господарства не завжди збігаються, що призводить до певних суперечностей.

Щоб уникнути конфліктів між згаданими напрямками господарювання, встановлюється оптимальна чисельність мисливських тварин для конкретної території. Під цим розуміють таку кількість особин, за якої угіддя використовуються раціонально, але без шкоди для лісових насаджень. Зазвичай, розрахунок ведуть у перерахунку на 1 тис. га угідь з урахуванням їхнього бонітету. Показники оптимальної чисельності основних видів мисливської фауни наведені в таблиці 3.5.

Наведені у таблиці дані свідчать що фактична кількість мисливських тварин нижча їх оптимальної чисельності. Досягнення оптимальної чисельності є одним із головних завдань ведення мисливського господарства. Це забезпечить стабільність екосистем і підтримання природної рівноваги, а також створить умови для подальшого раціонального використання мисливських ресурсів.

Таблиця 3.5

Співвідношення фактичної і оптимальної ємності господарства

Вид	Площа придатних угідь, тис. га	Середній клас бонітету	Фактична чисельність, ос.	Оптимальна чисельність, ос	Співвідношення фактичної і оптимальної чисельності, %
Лось	9	2,6	2	46	4,3
Олень	11,7	3,1	—	63	-
Козуля	11,7	3,0	194	246	78,9
Кабан	12,5	2,4	52	65	80,0
Заєць	9	3,0	210	252	83,3
Куріпка	6,1	2,7	230	281	81,9
Куниця	10,7	3,8	39	39	100,0

Висновки до розділу 3:

1. На території господарства основні види демонструють стабільну присутність, хоча їх розподіл не рівномірний і залежить від сезонних факторів та наявності кормової баз, але можна чітко зазначити позитивний приріст.

2. Бонітування мисливських угідь показало, що більшість території господарства належать до II–III класів бонітету, тобто має середні та добрі кормові та захисні властивості. Фактична чисельність більшості видів нижча за оптимальну ємність угідь: Козуля становить 78,9 %, кабан — 80,0 %, заєць — 83,3 %.

3. Сучасний стан мисливської фауни та угідь є задовільним, але має значущий резерв для зростання кількості тварин. Існують можливості підвищення продуктивності угідь за покращенням проведення біотехнічних заходів та регулярним доглядом за тваринами.

4. Досягнення оптимальної чисельності основних видів дозволить забезпечити стабільність популяцій, збереження біорізноманіття та підвищення продуктивності угідь.

РОЗДІЛ 4. АНАЛІЗ БІОТЕХНІЧНИХ ТА ВЕТЕРИНАРНО-САНІТАРНИХ ЗАХОДІВ

4.1. Види та обсяги біотехнічних заходів

Біотехнічні заходи проводять з метою створення оптимальних умов для життя, розмноження та зростання чисельності мисливських тварин . Вони спрямовані, ну і на підвищення кількості звірів і птахів, але й на підтримання природної рівноваги в екосистемах. Основою таких робіт є покращення кормової бази, облаштування укриттів і забезпечення тварин додатковим кормом у важкі пори року. Особливо актуальними вони стають у періоди суворих зим із глибоким сніговим покривом, сильними морозами, весняними паводками або тривалими посухами.

Одним із важливих напрямів біотехнії є регулювання чисельності хижаків. Надмірна їх кількість негативно впливає на розвиток популяцій диких тварин.

Під час планування біотехнічних заходів враховують результати бонітування мисливських угідь та аналізують фактичну чисельність тварин. Порівнюючи ці показники з теоретично можливою чисельністю за сприятливих умов, визначають пріоритети роботи. Також беруть до уваги динаміку популяцій і природно-кліматичні чинники, які впливають на територію господарства .

Вольєри, кормосховища, а також спеціальні споруди для підгодівлі та захисту тварин – солонці, годівниці й водопої допомагають підтримувати стабільну чисельність тварин та поліпшують умови їх існування .

У таблиці 4.1 подано орієнтовні норми для планування та облаштування біотехнічних заходів у межах мисливського господарства.

Як на відкритих ділянках, так і під наметом лісової рослинності, рекомендується проводити висаджуванням порід, цінних для корму тварин – яблуні домашньої (*Malus domestica* Borkh.), груші звичайної (*Pyrus communis* L.), горобини звичайної (*Sorbus aucuparia* L.) та інших. Якщо створюються нові лісові культури, то до їх складу також варто включати плодові дерева.

Таблиця 4.1

Орієнтовні норми проєктованих біотехнічних споруд

Вид	Назва обладнання				
	Сховища	Годівниці, навіси	Підгодівельні майданчики	Солонці	Штучні місця гніздування
Лось	1 на 25	-	-	2 на 10	-
Олень	1 на 25	1 на 10	-	1 на 10	-
Козуля	1 на 50	1 на 20	-	1 на 20	-
Кабан	-	-	1 на 10	1 на 10	-
Заєць	-	-	1 на 20	1 на 20	-
Птахи	-	1 на 20	1 на 1-1,5 км узлися	-	80-100 на 1 тис. га придатних угідь

Ділянки, які не є придатними для використання в сільському господарстві, можна засадити чагарниками: тереном (*Prunus spinosa* L.), шипшиною (*Rosa canina* L.), обліпихою (*Hippophae rhamnoides* L.) тощо. Це створить захисну зону для тварин та сприятиме формуванню ремізів.

У малолісистих районах, особливо там, де активно ведеться сільськогосподарська діяльність, диким тваринам часто не вистачає природних укриттів. Вирішити проблему можна шляхом створення спеціальних ділянок, призначених для забезпечення тварин місцями для укриття, відпочинку і захисту.

Ремізами вважають важкодоступні для людини ділянки угідь, які дикі звірі та птахи використовують для денного відпочинку, ночівлі, захисту від негоди та хижаків. Вони можуть бути як природними, так і штучно створеними.

За призначенням, ремізи поділяються на постійні та сезонні:

1) Постійні ремізи формуються з деревних та чагарникових порід і функціонують протягом багатьох років. Найбільш придатними рослинами для таких насаджень є терен (*Prunus spinosa* L.), глід одноматочковий (*Crataegus monogyna* Jacq.), шипшина собача (*Rosa canina* L.), обліпиха (*Hippophae rhamnoides* L.), горобина звичайна (*Sorbus aucuparia* L.), смородина чорна (*Ribes nigrum* L.), вишня звичайна (*Prunus cerasus* L.), хміль звичайний (*Humulus lupulus* L.), жимолость блакитна (*Lonicera caerulea* L.), ялівець звичайний (*Juniperus*

communis L.), ялина європейська (*Picea abies* (L.) H.Karst.), а також інші колючі, виткі та плодоносячі породи.

2) Сезонні ремізи створюють із високостеблових однорічних культур, таких як соняшник звичайний (*Helianthus annuus* L.), кукурудза звичайна (*Zea mays* L.), конопля (*Cannabis sativa*). Ці ремізи залишаються на полі на зиму. Зазвичай їх розміщують у вигляді смуг (бажано зигзагоподібних) шириною 8-15 метрів і довжиною у десятки або навіть сотні метрів. Такі ремізи потребують щорічного відновлення .

Ремізи можуть виконувати як захисні, так і кормові функції. Наприклад, густий підлісок у лісах, полезахисні лісосмуги чи залишені на зиму ряди кукурудзи – все це є чудовими прикладами ефективних реміз. Їх доцільно розміщувати поблизу водойм, на схилах балок або у рідколіссі, де дичина може швидко сховатися та знайти корм.

Для створення реміз необхідно отримати дозвіл від землекористувача. Їх площа, залежно від конкретних обставин, може коливатися від 0,25 га до кількох десятків гектарів. Під час закладання постійних реміз першочергово обирають такі ділянки, які сприяють нормальному росту деревної та чагарникової рослинності. При цьому враховуються характеристики ґрунту, особливості рельєфу, рівень вологості.

Для створення сезонних реміз використовуються однорічні та багаторічні трав'янисті рослини середньої висоти, надземна частина яких зберігається протягом зими (соняшник й кукурудза). Сезонні ремізи зазвичай заселяє дрібна дичина (куріпки, фазани (*Phasianus colchicus* L.), перепілки (*Coturnix coturnix* L.), зайці).

У літній період на полях тварини забезпечені як укриттями, так і кормами, однак взимку ситуація ускладнюється. Рекомендується створювати ремізи площею від 0,5 до 2 га, забезпечуючи їх мозаїчне розміщення. У ремізах, площа яких перевищує 2 га, доцільно передбачати кормове поле площею 0,5 га .

З метою поліпшення кормової бази доцільним є закладання спеціалізованих кормових полів. Для цього рекомендовано використовувати

малопридатні для сільськогосподарського використання ділянки невеликої площі (від 0,5 до 10 га) – галявини, квартальні просіки, узбережжя лісових водойм. Такі ділянки розташовуються рівномірно по всій території господарства з урахуванням відповідного підбору культур. Серед овочевих культур доцільно вирощувати картоплю (*Solanum tuberosum* L.), кормовий буряк (*Beta vulgaris* L.), та капусту (*Brassica oleracea* L.). Із зернових культур використовують суміші вівса (*Avena sativa* L.) з горохом (*Pisum sativum* L.), кукурудзу звичайну (*Zea mays* L.), конюшину лучну (*Trifolium pratense* L.), люпин білий (*Lupinus albus* L.).

До місць підгодівлі має бути забезпечено зручний під'їзд для доставки кормів. Годівниці, незалежно від їх конструкції, повинні бути максимально непомітними в природному середовищі та не викликати занепокоєння у тварин. Для підгодівлі кабанів на спеціалізованих майданчиках не влаштовують додаткові споруди.

Обсяги запланованих будівельних заходів на ревізійний період наведено в таблиці 4.2.

Таблиця 4.2

Існуючі та заплановані обсяги будівництва біотехнічних споруд

№	Назва споруд	Од. вим.	Існує	Проектуються	Ремонт	Разом
1	Мисливські будинки	шт.	1	1	1	2
2	Біотехнічні вежі	шт.	4	1	-	5
3	Навіси для кормів	шт.	1	2	-	3
4	Кормосховища	шт.	1	1	-	2
5	Штучні водойми	шт./га	23	2	-	25
6	Годівниць	шт.	25	-	25	25
7	Солонці	шт.	48	10	-	58
8	Аншлаги	шт.	30	-	30	30
9	Підгодівельні майданчики	шт.	24	5	-	29
10	Захисні та кормові ремізи	га	25	-	-	25

З метою залучення та тривалого утримання мисливських тварин на території господарства важливу роль відіграють водої. У випадках, коли природних джерел води недостатньо, слід облаштовувати штучні водої.

4.2. Визначення необхідної кількості кормів та біотехнічних споруд

Розрахунок здійснюється з урахуванням лісомисливського районування, чисельності мисливських тварин у межах угідь, а також тривалості періоду їх підгодівлі. Тривалість цього періоду залежить від часу промерзання верхнього шару ґрунту, встановлення сталого снігового покриву та інших природно-кліматичних чинників.

Для визначення необхідного обсягу кормів на зимовий період приймається середня тривалість сезону підгодівлі – 100 діб (з 1 листопада по 15 лютого). Конкретна тривалість цього періоду, а також дата його початку й завершення визначаються користувачами мисливських угідь відповідно до кліматичних умов та інших особливостей (табл. 4.3).

Таблиця 4.3

Рекомендовані норми заготівлі та викладки кормів на 1 особину

Види кормів	Од. вим.	Вид				
		Козуля	Кабан	Заєць	Олень	Куріпка
Сіно лісове, вікове, вівсяне	кг.	15	45	2	30	-
Кормові пучки	шт.	30	-	-	40	-
Зерновідходи	кг.	22	-	-	33	8
Силос	кг.	15	60	3	15	-
Кукурудза у початках	кг	30	120	3	30	-
Коренеплоди	кг	45	150	3	45	-
Снопки зернові	шт	-	-	8	-	8

Тривалість строку підгодівлі розділяється на 3 періоди:

- з 1 по 30 листопада: загально 30 днів; надається 25 % кормової норми.
- з 1 по 30 грудня: загально 30 днів; надається 50 % кормової норми.

- з 1 січня і по 10 лютого: загально 40 днів; надається повна кормова норма.

4.3 Створення кормових та захисних ремізів

Захисні та кормові ремізи будуються для покращення мисливських угідь за встановленими нормами, які наведено у таблиці 4.4.

Таблиця 4.4

Рекомендовані норми створення захисних та кормових ремізів, (га/на 1 тис. га лісових угідь)

Типи і підтипи мисливських угідь	Площа угідь, тис. га	Кормові ремізи	Захисні ремізи
1. Хвойні насадження			
Молодняки 1 групи віку	0,38	0,76	-
Молодняки 2 групи віку та середньовікові насадження	1,97	4,92	9,85
Пристигаючі, стиглі та перестійні насадження	3,97	5,96	13,9
2. Листяні насадження			
Молодняки 1 групи віку	0,12	0,12	-
Молодняки 2 групи віку та, середньовікові насадження	1,08	1,08	4,86
Пристигаючі, стиглі та перестійні насадження.	1,44	0,72	5,04
3. Змішані насадження			
Молодняки 1 групи віку	0,02	0,02	-
Молодняки 2 групи віку та середньовікові насадження	1,08	1,62	5,4
Пристигаючі, стиглі та перестійні насадження	0,39	0,39	1,36
Разом	10,45	15,59	40,41

4.4 Ветеринарно-санітарні та профілактичні заходи

Інфекційні та інвазійні захворювання тварин розрізняють як за характером збудників, які їх викликають, так і за видами тварин, які уражаються. Вони також суттєво відрізняються за перебігом хвороб та за величиною збитків, які завдаються господарству. Уражені тварини дуже виснажуються, що призводить

до їх загибелі. Нерідко різні хвороби призводять до зниження темпів розмноження, викликаючи тимчасове чи постійне безпліддя. Найбільші збитки мисливській фауні завдають сибірської виразки, пастеральоз, сказ, чума свиней, туляремія, туберкульоз.

Поширеними захворюваннями диких тварин є ті, що викликають різні види паразитичних червів-гельмінтів. Втрати поголів'я можуть досягти від 20% до 50% від загальної кількості тварин.

Основою профілактичних заходів є дегельмінтизація, як кормів, так і тварин, а також селекційний відстріл хворих особин. Дегельмінтизація місць підгодівлі проводиться двічі на рік: за 1-2 тижні до початку зимової підгодівлі та через 1-2 тижні після її закінчення. Годівниці та солонці необхідно обробити 40% розчином формаліну чи хлорного вапна, а всі залишки кормів та екскременти на підгодівельних майданчиках повинні бути закопані.

Для дегельмінтизації тварин необхідно викладати з кормами полинне сіно. Віники з гілок дерев слід змочувати екстрактом папороті. Паралельно потрібно вводити в підгодівлю товчену кору осики. Для кабанів слід розкидати жолуді, змочені екстрактом піперазину на олії з розрахунку 0,2 г на 1 голову.

Ветеринарно-профілактичні заходи в угіддях господарства повинні бути спрямовані на те, щоб запобігти занесенню збудників інфекційних та інвазійних захворювань в середовище диких тварин, а також на виконання вимог відносно утримання кормів та годування диких тварин, на отримання здорового приплоду і скорочення смертності дичини.

Для досягнення зазначених цілей в мисливському господарстві необхідне проведення санітарно-профілактичних заходів [11]:

- дотримання карантинного режиму з метою запобігання занесення інфекційних захворювань в середовище диких тварин з сільських ферм;
- підтримання керівниками господарств постійних зв'язків із спеціалістами ветеринарно-зоотехнічної служби для отримання своєчасної інформації про епізоотичний стан.
- карантин на протязі 30 діб всіх тварин, що поступають в господарство, в

цей період їх ветеринарне обстеження і спостереження;

- недопущення перенаселення угідь дичиною, чисельність слід регулювати відстрілом чи відловом;

- систематичне проведення спостережень і обстежень диких тварин в вольєрах та на підгодівельних майданчиках;

- здійснення ветеринарно-санітарної експертизи туш та внутрішніх органів відстріляних тварин;

- відстріл виснажених тварин за узгодженням з ветнаглядом для з'ясування діагнозу шляхом патолого-анатомічного лабораторного обстеження;

- закопування або спалювання трупів диких тварин після обстеження в лабораторії;

- влаштування з метою розосередження тварин в угіддях достатньої кількості підгодівельних майданчиків на значних відстанях один від одного, подалі від магістральних доріг і населених пунктів;

- постійний контроль викладки кормів та їх якості, забезпеченості тварин водопоями, разом з кормами викладати лікувальні та профілактичні препарати.

Найбільшу небезпеку для життя людини становить м'ясо, уражене трихінелами, особливо в тих випадках, коли мисливці одразу ж вживають м'ясо без відповідної обробки.

Я вважаю , що правильна постановка санітарно-просвітницької роботи з мисливцями та робітниками господарства з метою дотримання особливої гігієни, а також покращення ветеринарно-санітарного стану угідь, зможе вберегти людей від захворювання.

Висновки до розділу 4:

1. В господарстві проводиться системні біотехнічні заходи, спрямовані на покращення кормової бази, створенні укриттів та забезпечення оптимальних умов для розмноження і зростання чисельності тварин.

2. Заплановані будівництва основних біотехнічних споруд таких як годівниць, підгодівельних майданчиків, солонців, навісів для кормів,

кормосховищ та інших. Що дасть змогу тварнам краще почуватись в угіддях та забезпечить орієнтування тварин саме у межах мисливства.

3. Ветеринарно-санітарні та профілактичні засоби проводяться та включають в себе обробку годівниць і солонців, селекційний відстріл тварин. Основна увага приділяється запобіганню інфекцій та інвазійних захворювань.

4. Загальний стан біотехнічних та ветеринарно-санітарних заходів у господарстві можна оцінити як задовільний. Актуальним є збільшення обсягів створення ремізів, кормових полів та посилення проф. робіт для зниження захворюваностей.

РОЗДІЛ 5. АНАЛІЗ ЕКСПЛУАТАЦІЙНИХ ЗАХОДІВ ТА РОЗВИТОК МИСЛИВСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА

5.1 Розрахунок річного приросту поголів'я мисливських тварин

Підтримувати біологічну повноцінність, життєздатність та продуктивність популяцій мисливської фауни можливо лише за умови її раціональної експлуатації, яка, у свою чергу, базується на науково обґрунтованих нормах відстрілу. Сам же приріст поголів'я мисливських тварин – це характеристика біології кожного виду, яка залежить від їхнього репродуктивного потенціалу та умов існування.

Особливо важливо розуміти, який приріст дає популяція за рік, тобто скільки нових особин з'являється за певний період. Крім приросту, важливо звертати увагу на зовнішні фактори, які можуть впливати на чисельність тварин у господарстві. Це можуть бути кліматичні умови, якість кормової бази, наявність хижаків, а також рівень втручання людини.

В принципі, тільки завдяки раціональному веденню мисливського господарства можна довести чисельність фауни до оптимальних показників.

Це важливо не просто для статистики. Якщо знати точні цифри, можна планувати відстріл так, щоб не нашкодити популяції – тобто, щоб тварин не стало менше, ніж може прогодувати територія. Весь процес регулюється відповідно до реального приросту. Варто зазначити, що не вся популяція однаково здорова чи здатна до розмноження, адже частина тварин може бути хворою або старою.

Визначаючи норми добування, необхідно враховувати всі важливі показники: фактичну чисельність тварин у господарстві, смертність та її динаміку, статеву-вікову структуру фауни.

Для таких розрахунків використовуються спеціальні таблиці де зазначають, наскільки в середньому зростає кількість тварин різних видів щорічно. Відповідні дані наведено у табл. 5.1. Вони ґрунтуються на спостереженнях за структурою фауни господарства.

Таблиця 5.1

Дані річного приросту поголів'я основних видів мисливської фауни

Вид мисливської фауни	Участь самок у розмноженні, %	Народження молодняку на одну самку особин	Середня кількість яєць, шт.	Загибель кладок %	Загибель молодняку, %	Загибель дорослих особин взимку, %	Межі річного приросту, %.	Середній річний приріст, %
Лось	45	1-2	-	-	30	15	10-20	15
Олень	45	1-2	-	-	35	10	10-20	15
Козуля	50	1-2	-	-	35	20	10-20	15
Кабан	40	4-6	-	-	30	25	20-80	30
Засць	60	8-10	-	-	70	30	20-30	25
Куріпка	80	-	10-14	50	60	40	15-100	20
Куниця	50	2-7	-	-	70	20	10-20	15
Бобер	50	2-3	-	-	70	20	10-30	20

Норми вилучення окремих видів тварин застосовуються в залежності від чисельності мисливських тварин в угіддях (табл. 5.2). У разі, коли фактична чисельність не досягає оптимальної, але є більшою за мінімальну, за якої дозволяється добування, допустимий відсоток вилучення зменшується в залежності від розмірів фактичної чисельності .

Таблиця 5.2

Допустимі норми використання (відстріл, відлов) видів мисливських тварин при мінімально допустимій їх щільності

Вид мисливських тварин	Розмір вилучення від осінньої чисельності	Відсоток вилучення, %
Лось	-	-
Олень	-	-
Козуля	15	7,7
Кабан	8	15,4
Засць	26	12,5
Сіра куріпка	25	11,0
Куниця	4	10,3

Якщо фактична чисельність окремих видів мисливських тварин перевищує їх оптимальну чисельність, користувачі самостійно вирішують – утримувати їм таку чисельність мисливських тварин за рахунок інтенсифікації біотехнічних

заходів (викладки додаткової кількості кормів, створення кормових полів тощо) чи інтенсивно експлуатувати поголів'я і підтримувати фактичну чисельність на рівні оптимальної. Відсоток вилучення у таких випадках визначається користувачем мисливських угідь і може перевищувати допустимі норми вилучення.

5.2. Пропускна спроможність мисливського господарства

Величина пропускної спроможності господарства визначається для кожного мисливського виду, на який планується відкривати полювання.

Пропускна спроможність насамперед залежить від ємності мисливських угідь, що визначається чисельністю дичини та величиною її щорічного приросту. Враховується не лише загальна кількість тварин, а й можливість їх раціонального вилучення без шкоди для популяції. Для окремих видів птахів і хутрових звірів законодавством встановлено чіткі норми відстрілу, тоді як для копитних і хижих тварин застосовуються теоретично обґрунтовані добові .

Водночас природний потенціал угідь не завжди відповідає реальним можливостям господарства. Рівень пропускної спроможності може бути суттєво знижений через недостатню організацію мисливського процесу. До основних обмежувальних чинників належать відсутність або поганий стан доріг, низький рівень технічного оснащення, нестача обладнаних місць для зупинки та відпочинку, а також недостатня кваліфікація єгерської служби. У сукупності ці фактори істотно впливають на ефективність і безпеку проведення полювання.

Сам розрахунок пропускної спроможності проводиться за спеціальною формулою: $\text{Планова річна пропускна спроможність} = C / H$, де C – це кількість дичини за видом, на яку планується відстріл, H – денна норма відстрілу яка встановлюється на кожного мисливця (відстріл кабана, та козулі = 1/10 голови, а на зайця-русака = 1/3 голова, куріпка становить 3/1 та куниця 1/2).

Таблиця 5.3

**Розрахунок пропускної спроможності для основних представників
мисливської фауни (станом на 2025 рік)**

Показник	Рік відстрілу	Основні види тварин					Разом
		козуля	кабан	заєць- русак	Куріпка	куниця	
1) Фактична чисельність поголів'я на день полювання	2022	146	43	120	138	37	484
	2023	158	47	150	166	39	560
	2024	170	52	170	199	40	631
	2025	182	55	190	215	40	682
2) Кількість тварин, які підлягають відстрілу	2022	9	7	-	-	3	19
	2023	10	7	14	-	4	35
	2024	12	8	18	20	4	62
	2025	13	9	22	23	4	71
3) Норма відстрілу на 1 мисливця	-	0,1	0,1	0,3	3	0,5	-
4) Пропускна спроможність на сезон	2022	90	70	-	-	6	166
	2023	100	70	42	-	8	220
	2024	120	80	54	7	8	269
	2025	130	90	66	8	8	302

Таким чином, загальна пропускна спроможність господарства у 2022 році по козулі, кабану, зайцю, куріпці та куниці складала 166 “мисливце-днів”, а станом на 2025 рік вона становила - 302 “мисливце-днів”.

Пропускна спроможність по водоплавній і болотній дичині розрахована, виходячи з її чисельності та норм вилучення в день полювання одним мисливцем (табл. 5.4).

Із вищенаведеного можна зробити висновок про те, що мисливське господарство має перспективи для помітного підвищення своєї пропускної спроможності за умови досягнення основними видами мисливської фауни оптимальної чисельності

Таблиця 5.4

Розрахунок пропускної спроможності господарства по водоплавній та болотній дичині.(станом на 2025 рік)

Види дичини	Кількість особин	Відсоток вилучення	Кількість особин, що вилучається	Норма вилучення на одного мисливця в день	Пропускна спроможність, “мисливце- днів”
Качки	140	30,0	42	5	8
Лиски	65	30,0	20	6	3
Разом	205	-	62	-	11

Хочу акцентувати увагу на впливі військового стану: з 2022 року було введено повну заборону полювання. Наслідком таких обмежень стало помітне зростання чисельності диких тварин. Особливо відчутною стала позитивна динаміка збільшення чисельності хижих видів, зокрема лисиці та вовка, популяції яких значно зросли порівняно з попередніми роками. Збільшення чисельності хижаків призвело до загострення проблем, пов'язаних з нападами на свійських тварин, а в окремих випадках на людей.

У 2023-2024 роках ситуація ускладнилася також через істотне зростання чисельності дикого кабана, що створило додаткові ризики, зокрема з поширенням африканської чуми свиней (АЧС). У 2024 році було розглянуто питання необхідності термінового регулювання чисельності дикого кабана та хижих тварин. Зрештою, було ухвалено рішення про введення контрольних заходів із регулювання чисельності цих видів. Станом на 2024-2026 роки, в Чернігівській області регулювання чисельності хижих тварин здійснюється виключно силами єгерської служби.

5.3. Охорона мисливських угідь

Охорона та раціональне використання мисливської фауни здійснюється відповідно до законодавства України [11]. Для її забезпечення мисливських угідь територію господарства поділено на єгерські обходи. Основне завдання служби

полягає не лише в патрулюванні території, а й у збереженні природного балансу, створенні безпечних умов для життя та розмноження диких звірів і птахів.

Одним із головних напрямів роботи егерів є боротьба з браконьєрством, оскільки недотримання встановлених правил сприяє дисбалансу спроможності мисливського господарства. Також на час воєнного стану егерська служба контролює динаміку чисельності хижих звірів та тих, які підлягають селекційній вибраковці. Для цього егерська служба контролює основні шляхи в угіддя, організовує чергування, а також обмежує проїзд транспорту в найбільш вразливих місцях. Особлива увага приділяється охороні найбільш привабливих для порушників ділянок.

Ефективна охорона мисливських угідь можлива лише за умови належного матеріального забезпечення егерської служби, зокрема наявності транспорту та спорядження. Лише системна й злагоджена робота егерів забезпечує дотримання правил полювання та збереження мисливських ресурсів господарства згідно з Законом України «Про мисливське господарство та полювання» [15].

Висновки до розділу 5:

1. Пропускна спроможність мисливського має тенденцію для зростання. Якщо у 2022 році вона становила 166 мисливце-днів за основними видами, то у 2025 році зросла до 302 мисливце-днів за основними видами. Що до водоплавної дичини пропускна спроможність становить 11 мисливце-днів. Це свідчить про потенціал господарства за умови стабільної чисельності.

2. Введення воєнного стану з 2022 року та повна заборона полювання призвели до значного зростання чисельності мисливської фауни, особливо хижаків (лисиці та вовка).

3. Різке збільшення чисельності створило необхідність проведення регуляційних заходів егерською службою для запобігання захворювань та зменшення конфліктів хижаків з сільським господарством та населенням в загалому.

РОЗДІЛ 6. ПРАВИЛА ТЕХНІКИ БЕЗПЕКИ ПІД ЧАС ПОЛЮВАННЯ

6.1. Мисливець несе відповідальність за безпечне використання зброї і оснащення та зобов'язаний дотримуватись таких правил:

- використовувати тільки справну технічну мисливську зброю;
- пристрілювати зброю щонайменше раз на рік;
- за кожним разом перед пострілом перевіряти прохідність стволів;

Тримати зброю завжди стволами вгору або вниз: під час зарядження і розрядження зброї, переміщення по місцевості під час перерви у полюванні, зайняття місця в автомобілі і під час виходу з нього та за інших подібних обставин незалежно від того, чи зброя заряджена чи розряджена.

6.2. При переміщенні, переїзді чи перебуванні на мисливській території, де мисливець не має права полювати, при перебуванні у транспортних засобах загального користування, а також на території міст та сіл зброя мисливця повинна бути розряджена і знаходитися у футлярі.

Під час проходження або проїзду автомобілем забудованою територією, на території полювання зброя повинна бути розряджена.

Під час групового полювання в проміжку між загонами мисливець повинен вийняти набої перед тим, як залишити позицію. Вставляти набої знову можна тільки після того, коли мисливець займе позицію для наступного загону.

Після закінчення останнього загону, перед тим як залишити позицію, мисливець повинен розрядити зброю.

Розпорядник полювання повинен епізодично перевіряти, чи мисливці вийняли набої, а після закінчення полювання – чи розрядили зброю.

Використання оптичних цільових пристроїв під час колективного полювання можливе виключно за згодою розпорядника.

6.3. При подоланні місцевих перешкод, зокрема ровів, кладок, а також під час перерв у полюванні, коли зброя не відкладається, мисливець повинен вийняти набої.

При проходженні нерівної території, заростей, слизької чи засніженої

дороги зброя повинна бути забезпечена від можливості пострілу.

Відкладена під час полювання зброя повинна бути розряджена і знаходитися в полі зору мисливця та бути забезпечена від падіння.

6.4 Не можна цілитися і стріляти в звіра, коли на лінії пострілу знаходяться мисливці або інші особи, свійські тварини, будівлі або автомобілі, а відстань від них не гарантує умов безпечного пострілу; коли звірина знаходиться на вершинах пагорбів або на відстані менше ніж 200 м від працюючої сільськогосподарської техніки.

6.5. Цілитися і стріляти в звіра можна лише після чіткого особистого розпізнання та в умовах, що забезпечують ефективність пострілу. Мисливець може стріляти в звірину, яка віддалена від нього не більше ніж на: 40 м — у разі пострілу шротом чи кулею зі зброї з гладкими стволами; 100 м — у разі пострілу кулею зі зброї з гвинтовими стволами з використанням відкритих цільових пристроїв; 200 м — у разі пострілу кулею зі зброї з гвинтовими стволами з використанням оптичних цільових пристроїв.

6.6. «Шнеллер» вживається тільки при індивідуальному полюванні, причому його установка може відбуватися тільки після чіткого ознайомлення зі звіриною і підготовки до пострілу; якщо пострілу не було, зброю слід забезпечити від можливості вистрілу, а пізніше вимкнути пристрій.

Мисливець не має права полювати після вживання алкоголю або інших збуджуючих засобів. На колективному полюванні ведучий не допускає або виключає з полювання осіб, що не дотримуються правил, про які згадується в попередньому реченні.

6.7. Мисливець зобов'язаний бути особливо обережним:

- на території з обмеженою видимістю або за умов зменшення видимості;
- під час польових робіт та робіт з упорядкування і очищення лісу, під час збирання лісових ягід та грибів;
- у ситуації, коли в супроводі мисливця перебуває особа без права на полювання, він зобов'язаний провести цій особі інструктаж про правила поведінки на полюванні.

6.8. На колективному (груповому) полюванні не можна:

- стріляти вздовж лінії мисливців;
- стріляти з позиції на лінії мисливців у напрямку флангів і з позиції флангів у напрямку лінії мисливців;

Після зайняття стрілецького номеру мисливець зобов'язаний прийняти позицію стоячи або сидячи. Стріляти можна тільки в позиції стоячи. Постріл у тварину в момент прискорення допускається на відстані не більше 10 м. Постріл у звіра, який перебуває в прискоренні, допускається з великою обережністю на відстані не більше 40 м. Постріл у звіра в момент прискорення може відбуватися тільки за згодою ведучого полювання зі збереженням відповідних правил безпеки.

Можна стріляти у птахів під час польоту в напрямку загону або інших мисливців, якщо постріл відбувається під кутом не менше 60 градусів, а на лінії пострілу немає гілок або інших перешкод.

Стріляти між окремими загонами допускається за згодою ведучого тільки в поранену звірину або хвору.

6.9. Під час полювання з човна лише один мисливець у даний момент може стріляти у дичину, стріляючи у напрямку від особи, яка перебуває у човні.

6.10. У разі нещасного випадку на колективному полюванні розпорядник перериває полювання з метою організації невідкладної допомоги потерпілому, а пізніше:

- надає потерпілому першу допомогу;
- організовує транспорт для перевезення до медустанови або викликає лікаря;
- по можливості відтворює обставини, при яких стався випадок, встановлює свідків та перебіг подій;
- оформлює протокол.

6.11. Якщо нещасний випадок стався з використанням вогнепальної зброї, розпорядник полювання зобов'язаний також:

- забрати і забезпечити зберігання зброї винуватця і потерпілого;

- негайно повідомити про випадок у найближче відділення міліції;
- встановити номери позицій, які під час випадку займали мисливці, і змалювати картки з номерами позицій. Протокол оформляється в 3-х екземплярах, підписується розпорядником полювання та свідками. Протоколи передаються користувачу або адміністратору мисливських угідь.

Висновки до розділу 6:

1. Мисливець несе особисту відповідальність за безпечне використання мисливської зброї та спорядження. Він зобов'язаний використовувати лише справну зброю та регулярно її перевіряти.
2. На колективному полюванні суворо забороняється стріляти вздовж лінії мисливців, по флангах та із позицій що не забезпечують безпеку, а також у напрямку людей, будівель та транспорту.
3. Встановлено граничні відстані для стрільби залежно від виду зброї.
4. Категорично забороняється полювання у стані алкогольного сп'яніння.
5. Дотримання правил техніки безпеки є обов'язковою умовою ведення мисливського господарства , та дозволяє мінімізувати та забезпечити уникнення травмувань та трагічних наслідків .

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

1. Мисливське господарство Корюківського надлісництва філії «Північний лісовий офіс» ДП «Ліси України». розташоване на території загальною площею 17,01 тис. га. У структурі угідь домінують лісові масиви, які займають 10,65 тис. га (62,6%), що створює сприятливі захисні та кормові умови для лісової фауни. Сільськогосподарські угіддя становлять 5,91 тис. га (34,7%), а водно-болотні комплекси – 0,45 тис. га (2,7%). Характеристика угідь відповідає вимогам «Настанови з упорядкування мисливських угідь» .

2. Згідно з даними таксації станом на 01.01.2026 р., мисливська фауна господарства налічує 497 особин ссавців та 370 особин птахів. Основу популяції копитних складає козуля європейська (194 ос.) та кабан (52 ос.); також зафіксовано наявність лося (2 ос.). Серед хутрових звірів найчисельнішим є заєць сірий (210 ос.); також обліковано 39 особин куниці лісової. Пернату дичину презентують сіра куріпка (230 ос.) та крижень (140 ос.)

3. Аналіз поточної чисельності основних видів мисливських тварин свідчить про те, що наявне поголів'я ще не досягло рівня оптимальної ємності угідь. Це вказує на те, що біологічний потенціал господарства використовується не повною мірою, і є значний резерв для нарощування чисельності дичини .

4. Для досягнення поставлених цілей та покращення стану фауни рекомендується ряд заходів:

- ретельна охорона мисливських угідь від браконьєрства та інших порушень згідно з Законом України «Про мисливське господарство та полювання» ;
- забезпечення якісного проведення щорічних обліків мисливської фауни для контролю динаміки чисельності;
- науково обґрунтоване регулювання норм і строків експлуатації (добування) диких звірів і птахів;
- підвищення якості селекційного відстрілу для покращення генофонду популяцій;
- регулювання чисельності хижаків для зменшення тиску на мисливську фауну.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бондар А. О. Лісомисливське районування України та оптимізація ведення господарства. *Наукові праці Лісівничої академії наук України*. 2018. Вип. 16. С. 112–119.
2. Вобленко О. А. Пропозиції щодо вдосконалення екологічної мережі Чернігівщини. *Екологічні науки*. 2021. № 4 (37). С. 54–59.
3. Геоботанічне районування Української РСР / Т. Л. Андрієнко, Г. І. Білик, Є. М. Брадів та ін. Київ : Наукова думка, 1977. 304 с.
4. Голуб О. М., Рибак В. О. Динаміка чисельності копитних тварин у лісових масивах Чернігівської області. *Науковий вісник НУБіП України. Серія: Лісівництво та декоративне садівництво*. 2019. Вип. 273. С. 144–152.
5. Гуль І. В. Ретроспективний аналіз розвитку мисливського господарства в Україні. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2019. Т. 29, № 8. С. 22–27.
6. Делеган І. В., Делеган І. І., Делеган М. І. Біологія лісових птахів і звірів. Львів : Поллі, 2005. 600 с.
7. Домалінець О. П. Аналіз сучасного стану популяцій козулі європейської в лісах Полісся. *Збірник наукових праць Уманського НУС*. 2020. Вип. 96, ч. 2. С. 115–124.
8. Закон України «Про мисливське господарство та полювання» від 22.02.2000 № 1478-III. Редакція від 01.01.2024.
9. Закон України «Про тваринний світ» : від 13 груд. 2001 р. № 2894-III. Редакція від 03.09.2025.
10. Кравченко В. О. Продуктивність та екологічні особливості соснових лісів Українського Полісся. *Лісівництво і агролісомеліорація*. 2017. Вип. 131. С. 42–49.
11. Лавров В. В., Полякова С. О. Методологічні аспекти екологічного оцінювання мисливських угідь. *Агроекологічний журнал*. 2018. № 2. С. 24–31.
12. Мисливська таксація : навч. посіб. / М. П. Горошко, М. М. Ведмідь, О. Ф. Поляков та ін. Львів : Камула, 2007. 288 с.

13. Настанова з упорядкування мисливських угідь / Держ. ком. лісового госп-ва України. Київ : ВІПОЛ, 2002. 114 с.
14. Новицький В. П. Динаміка чисельності та використання ресурсів копитних тварин в Україні. *Вісник ЖНАЕУ*. 2016. № 1 (55), т. 2. С. 182–189.
15. Положення про правила проведення полювань, поводження із зброєю та порядок видачі ліцензій на добування мисливських тварин : затверджено наказом Мінагрополітики та продовольства України від 17.10.2011 № 549.
16. Поляков О. Ф. Оцінка захисних та кормових властивостей лісових мисливських угідь Полісся. *Наукові праці Лісівничої академії наук України*. 2015. Вип. 13. С. 167–173.
17. Роговський С. В. Штучне підживлення як екологічний фактор у мисливських господарствах. *Агробіологія*. 2020. № 1. С. 122–129.
18. Руміянцев Н. В. Ландшафтна диференціація Східного Полісся для цілей природокористування. *Український географічний журнал*. 2016. № 4. С. 18–24. DOI: <https://doi.org/10.15407/ugz2016.04.018>
19. Ткачук О. М. Оцінка ємності лісових угідь для основних видів мисливських тварин. *Вісник Поліського національного університету*. 2022. Вип. 2. С. 84–91.
20. Хоєцький П. Б. Про аналіз правопорушень у сфері полювання. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2013. Вип. 23.5. С. 62–67.
21. Швиденко А. Й., Букша І. Ф., Кравець П. В. Вплив змін клімату на ліси України. *Лісівництво і агролісомеліорація*. 2018. Вип. 133. С. 3–14.
22. Шевченко М. В. Особливості ведення обліку диких тварин методом шумового прогону в лісах Чернігівщини. *Зоологічний журнал України*. 2021. № 3. С. 45–51.
23. Шевчук Г. М. Моніторинг мисливської фауни та аналіз біотехнічних заходів в угіддях Баранівського надлісництва : кваліфікаційна робота. Житомир : Поліський національний університет, 2025. 32 с.
24. Шейгас І. М. Типи мисливських угідь, що максимально відповідають

екологічним вимогам основних видів мисливських тварин. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2005. Вип. 15.1. С. 102–107.

25. Юрченко О. В. Методичні підходи до визначення оптимальної щільності диких копитних. *Наукові записки ТНПУ. Серія: Біологія*. 2017. Т. 70, № 2. С. 98–105.

26. Якушенко Д. М. Флористичне та ценотичне різноманіття мішаних лісів Східного Полісся. *Український ботанічний журнал*. 2018. Т. 75, № 3. С. 244–253. DOI: <https://doi.org/10.15407/ukrbotj75.03.244>

27. Apollonio M., Andersen R., Putman R. (eds.). *European Ungulates and their Management in the 21st Century*. Cambridge : Cambridge University Press, 2010. 604 p. ISBN 9780521760614.

28. Atamas N. S., Tomchenko O. V. *The Influence of Spring Flood Water Levels on the Distribution and Number of Terns (on the Example of the Lower Desna River)*. *Vestnik Zoologii*. 2015. Vol. 49(5). P. 439–446. DOI: 10.1515/vzoo-2015-0051.

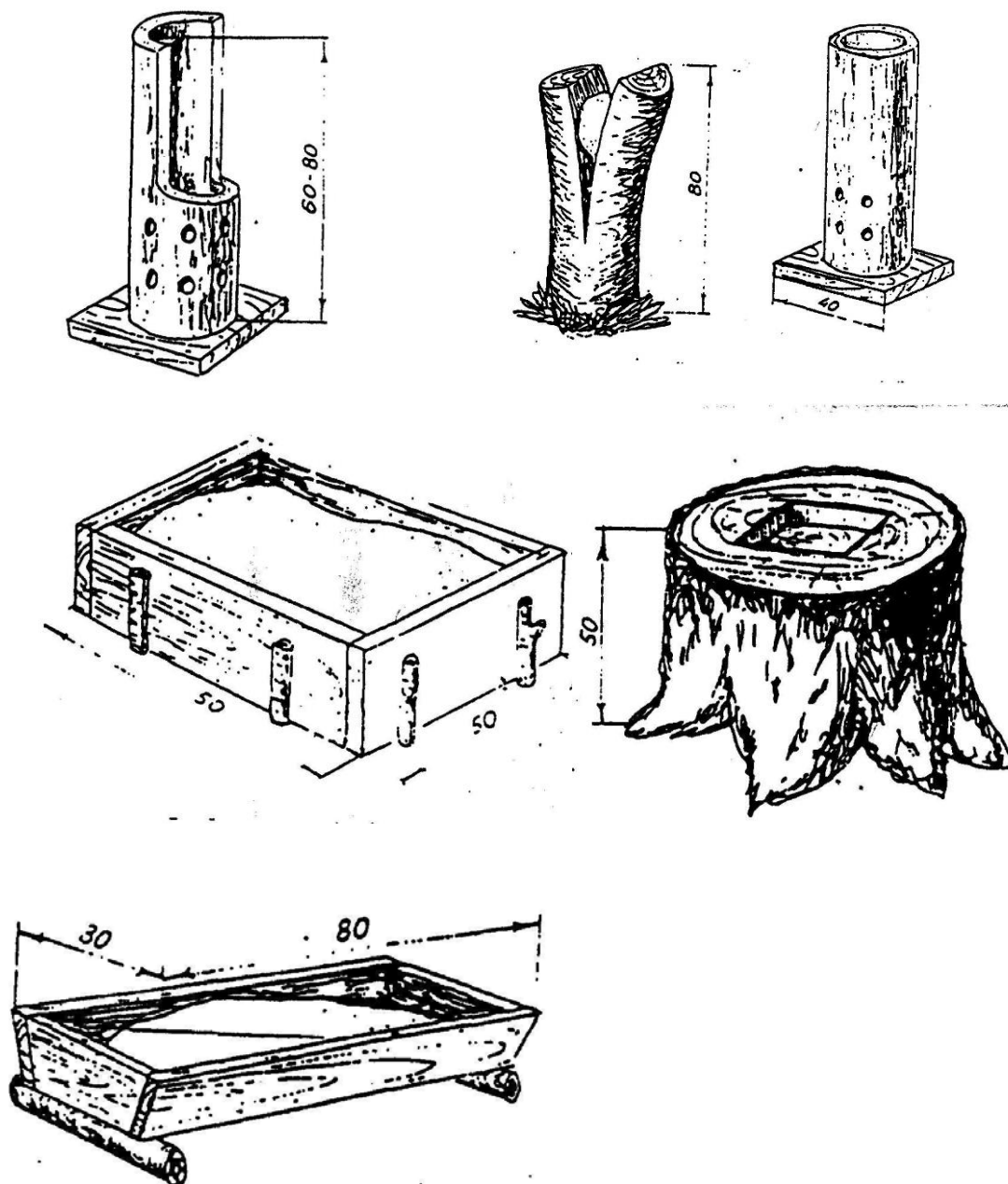
29. Baskin L. *Hunting as Sustainable Wildlife Management*. *Mammal Study*. 2016. Vol. 41, No. 4. P. 173–180. DOI: 10.3106/041.041.0402

30. Gill R. M. *The effects of deer browsing and grazing on forest ecology and management*. *Forestry: An International Journal of Forest Research*. 2019. Vol. 92, No. 4. P. 365–377. DOI: 10.1093/forestry/cpz024.

ДОДАТКИ

Додаток А

Схематичні зображення різних типів солонців

Штучні гнізда для водоплавної дичини

Зображення різних типів годівниць